

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเสนอแนวความคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง "ผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อการใช้ที่ดิน และสภาพแวดล้อมของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำประยุกต์เปรียบเทียบการศึกษาต่อไป ซึ่งแบ่งเป็นประเด็นในการค้นคว้าออกเป็น 6 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. แนวความคิดเกี่ยวกับเมืองและการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
3. แนวความคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม
5. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : วิถีทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1. แนวความคิดในด้านตัวกระตุ้นการท่องเที่ยว

ปัจจัยที่ทำให้บุคคลตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่ ค่าใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยว เวลาสำหรับการท่องเที่ยว และความตั้งใจที่จะท่องเที่ยวซึ่งทั้งสามองค์ประกอบนี้จะเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสนองความอยากหรืออยากเห็นของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้เป็นกรอบที่กำหนดทิศทางและพฤติกรรมท่องเที่ยวให้แตกต่างกันออกไปตามข้อจำกัดที่แต่ละบุคคลมีอยู่ (เนาวรัตน์ พลายน้อย 2538:9) สำหรับความตั้งใจในการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออันั้น McIntosh and Goeldner (1980 : 124-225) กล่าวว่า เกิดจากการกระตุ้น 4 ด้านด้วยกันคือ

1. ตัวกระตุ้นทางกายภาพ (Physical Motivators) ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อผ่อนคลายทางกายภาพหรือเพื่อร่างกาย เช่น การไปพักผ่อนร่างกาย การทำกิจกรรมทางกีฬา การไปตากอากาศชายทะเล เป็นต้น
2. ตัวกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Cultural Motivators) เป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้เกิดการเดินทางเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งในประเทศและประเทศต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในรูปของศิลปะและดนตรี เป็นต้น

3. ตัวกระตุ้นทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Motivators) เป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้เกิดการเดินทางเพื่อไปเยี่ยมเยียนญาติ เพื่อน หรือพบปะกับบุคคลต่าง ๆ ที่มีความคิดใหม่ ๆ หรือต้องการหลบออกจากงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

4. ตัวกระตุ้นทางด้านฐานะและชื่อเสียง (Status and Prestige Motivators) เป็นตัวกระตุ้นที่ต้องการยกฐานะของตัวเองให้สูงขึ้น เพื่อเป็นเกียรติยศและชื่อเสียงของบุคคลซึ่งอยู่ในลักษณะของการเดินทาง เพื่อประกอบธุรกิจในด้านกิจการงานของตน ตลอดจนเพื่อการศึกษาดูงานและเพื่อความสำเร็จขั้นสูงในอาชีพของตนเองอีกด้วย

ตัวกระตุ้นด้านการงานและอาชีพอันเป็นตัวกระตุ้นที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่การงาน หรือการได้รับสวัสดิการจากหน่วยงาน บริษัทห้างร้าน เช่นการเดินทางไปประชุมสัมมนา การไปศึกษาดูงาน การไปฝึกงาน การได้รับรางวัลจากความสำเร็จในการประกอบธุรกิจการงานในรูปของการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งตัวกระตุ้นที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดก็คือที่มาของวัตถุประสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยวของแต่ละบุคคล

H.Robinson (1976:30) ได้ศึกษาและกำหนดวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลไว้ 8 ประการ คือ

1. เพื่อฟื้นฟูสุขภาพและร่างกาย
2. เพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อสูดอากาศบริสุทธิ์ อากาศดี อากาศดี เป็นต้น
3. เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมในทางกีฬา
4. เพื่อไปร่วมหรือไปชมสิ่งที่แปลกใหม่ในต่างประเทศ
5. เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ความสนุกสนาน ความสดชื่น เพื่อการพักผ่อน ซึ่งตามมติเอกฉันท์ของสหประชาชาติในการประชุมครั้งที่ 21 พ.ศ.2510 อันเป็นปีท่องเที่ยวสากลว่า "การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษยชาติต้องการที่สุด ควรที่รัฐบาลของประเทศและมนุษย์ทุกคนจะส่งเสริมสนับสนุน" (Burkart and Medlik 1985:59)

6. เพื่อเหตุผลส่วนตัว เช่น ไปเยี่ยมญาติ ไปพบเพื่อนใหม่ หรือเพื่อหลบหนีจากคนที่ใกล้ชิดจำเจ

7. เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ ศาสนา

8. เพื่ออาชีพและการธุรกิจ

จากมูลเหตุจูงใจเพื่อการท่องเที่ยวที่กล่าวมานี้ คงจะไม่มีมูลเหตุจูงใจอันใดอันหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นที่เด่นที่สุด แต่มีลักษณะผสมผสานกันไป

2. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวนับได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อสถานะเศรษฐกิจอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ไม่มีอุตสาหกรรมหนักเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สิ่งสำคัญหรือข้อได้เปรียบเสียเปรียบสำหรับการที่จะพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น ก็คือแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งจัดเป็นอุปทาน (Supply) ที่อาจมีอยู่แล้วหรือที่มนุษย์สร้างขึ้นก็ตาม ซึ่ง H.Robinson (1976) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว

ช่วยเศรษฐกิจของชาติได้ ในลักษณะของการพัฒนาและสร้างความสำคัญให้กับเศรษฐกิจในระดับภาค ได้รวดเร็วและมหาศาลกว่า อุตสาหกรรมประเภทอื่น และโดยธรรมชาติของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกันยังช่วยยกระดับของพื้นที่โดยรอบภูมิภาคให้เกิดความสำคัญขึ้นมาอีกด้วย

ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและสังคมนั้น Young (1973) ได้นำมาสรุปกล่าวไว้เป็น 5 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และนักท่องเที่ยวภายในประเทศ รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นด้วย ใ้ได้ประโยชน์ได้เท่ากัน

2. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดงานต่าง ๆ ขึ้นมา โดยเฉพาะงานสำหรับแรงงานประเภทที่ไม่ต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญ (Unskilled Workers) ทำให้การว่างงานมีน้อยลง

3. การท่องเที่ยวสามารถเป็นนโยบายหลักของการพัฒนาภาค โดยมีจุดมุ่งหมายหลักที่ก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างพื้นที่ที่เป็นอุตสาหกรรมหลัก กับพื้นที่ที่ไม่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมของประเทศ

4. การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่น ๆ ได้ เช่น งานหัตถกรรมต่าง ๆ สินค้าประเภทเครื่องหนัง เสื้อผ้า เพชรพลอย เครื่องแก้ว อาหารเครื่องดื่ม เครื่องมือเกี่ยวกับการเดินทาง เป็นต้น กล่าวคือการท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุดซึ่งส่งผลต่อการกระตุ้นการผลิตหรือที่เรียกว่า Multiplier Effect เพราะเมื่อมีการใช้จ่ายเกิดขึ้นครั้งหนึ่งจะก่อให้เกิดรายได้แก่คนบางกลุ่มหรือกิจกรรมบางประเภท บุคคลหรือกิจกรรมที่ได้รับรายได้นี้จะนำรายได้ส่วนหนึ่งไปใช้จ่ายต่อไป และก่อให้เกิดการใช้จ่ายต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งเมื่อรวมการใช้จ่ายรอบต่าง ๆ มีมูลค่าสูงกว่าการใช้จ่ายกว่าในครั้งแรกหลายเท่า

5. การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาจส่งเสริมให้เกิดภาพพจน์ที่ดีของประเทศในสายตาชาวโลก และยังทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก

M.Thea Sinclair (1992:60) สำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่มากมายนั้นถูกนำมาใช้เป็นวัตถุดิบ และทำให้เกิดธุรกิจขึ้นในท้องถิ่น ทั้งในรูปแบบของ Informal Sector ธุรกิจขนาดเล็กจนใหญ่ระดับประเทศในรูปขององค์กรระดับชาติ

ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อประเทศกำลังพัฒนาอาจกล่าวได้ว่าเป็นเสมือน Invisible Export ประเภทหนึ่งและรายได้เข้าสู่คลังของประเทศก็เป็นรายได้ทางอ้อมคือเป็นรายได้จากภาษีอากรและผลผลิตรวมแห่งชาติ มีความน่าเชื่อถือกว่าสินค้าที่เป็น Primary Product เช่นสินค้าเกษตรที่มีราคาขึ้นลงตามสภาวะของตลาดโลก ประเทศกำลังพัฒนาส่วนมากจะมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้จ่าย คนส่วนใหญ่ในประเทศเหล่านี้คิดว่าการท่องเที่ยวน่าประโยชน์มาให้ ทำรายได้ให้กับประเทศสร้างงานและทำให้เกิดการลงทุนที่หลากหลายบริเวณแหล่งท่องเที่ยว แต่ถ้าวิเคราะห์กันให้ดีแล้วจะพบว่าผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีทั้งต่อชุมชนระดับเมืองใหญ่

จนถึงหมู่บ้านในทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบดังกล่าวนั้นสามารถจะควบคุมให้หมดสิ้นไปหรือให้เกิดมีขึ้นน้อยที่สุดได้ด้วยอาศัยการวางแผนอย่างรอบคอบ และมีการประสานงานร่วมมือดำเนินงานจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาล ธุรกิจเอกชน และจากนักท่องเที่ยวเอง (สัมมนา : ยูเนสโกกับธนาคารโลก ที่กรุงวอชิงตันดีซี: 2519)

3. องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยว

วินิจ วีรยางกูร (2532:71) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยวมากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ความสามารถในการดึงดูดใจของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่สำคัญมาก ในการที่จะดึงให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยวยังสถานที่นั้น ๆ สิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยว (Tourism Attraction) หมายถึงพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือน พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวเยือนจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละคนหรือกลุ่มคนหรือแต่ละชนชาติ ฯลฯ ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่ง หรือหลายจุดก็ได้ ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวนิยมสนใจเดินทางท่องเที่ยวกันมาก

คำนิยามนอก (2533) ได้กล่าวถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา คือความงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น ทาดทรายที่สวยงาม น้ำตก สภาพป่า และชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

1.2. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ อะไรก็ตามที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วสามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม ได้แก่ วัด วัง เมืองโบราณ เป็นต้น วิถีชีวิตจากการกระทำของคน เช่น ตลาดน้ำ ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง แห่เทียนพรรษา การพ็อนรำ เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่คนสร้างขึ้นมา เช่นการแข่งขันกีฬา การแสดงมหรรมดนตรี การจัดงานเทศกาล เช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การแบ่งสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว แบ่งได้เป็นหลายอย่าง เช่น Peters (1969) ได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ 1. สิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรม 2. สิ่งดึงดูดใจทางขนบธรรมเนียมประเพณี 3. สิ่งดึงดูดใจเกี่ยวกับทัศนียภาพ 4. สิ่งดึงดูดใจทางความรื่นเริงบันเทิงใจ 5. อื่น ๆ เช่น ภูมิอากาศ แหล่งน้ำแร่ หรือความเป็นเอกลักษณ์ที่หาที่อื่นไม่ได้ เป็นต้น

1.3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งสำคัญหรือเป็นปัจจัยที่บันดาลให้สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ในความนิยมของนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกที่ถือว่าสำคัญมากที่สุดคือเรื่องที่พัก เนื่องจากการท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางจากถิ่นที่อยู่ตามปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่ว

คราว (ปกติกำหนดว่าไม่ต่ำกว่า 24 ชั่วโมง) ดังนั้นการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องการที่พัก ค้างคืน ที่พักค้างคืนจึงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับนักท่องเที่ยว เรื่องต่อมาคือเรื่อง อาหารการกินจึงต้องมีร้านอาหารไว้บริการ และเรื่องข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางท่องเที่ยว บริการ นำเที่ยวก็เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้อยากเดินทางท่องเที่ยว ปัจจัยอื่น ๆ ที่สนับสนุน อุตสาหกรรมท่องเที่ยวอีกเช่น โครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยวซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์หรือโทรคมนาคม และการกำจัดสิ่งปฏิกูล เป็นต้น

1.4. การเข้าถึงจุดท่องเที่ยว (Accessibility) จุดท่องเที่ยวหรือศูนย์กลางของการท่องเที่ยว นั้นจะมีเส้นทางหรือโครงข่ายการคมนาคม ซึ่งจะต้องมีอย่างพร้อมเพียงในแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์ กลางของการท่องเที่ยว จุดท่องเที่ยว ฯลฯ ตลอดทั้งจะต้องสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่หรือ บริการใกล้เคียงหรือเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทุกรูปแบบ คือ ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ แล้วแต่ ความจำเป็น ถ้าแหล่งท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ทั้งสามเส้นทาง แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะสามารถพัฒนา ได้ดี เมื่อมีคมนาคมขนส่งเกิดขึ้นก็จะต้องมีพาหนะขนส่ง รถยนต์ รถไฟ เรือ เครื่องบิน ที่จะขนส่งนัก ท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของการเข้าถึงได้

ทั้งสี่ประการข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็น "หัวใจของการท่องเที่ยว" ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะไม่สามารถเกิดการท่องเที่ยวได้

4. แนวความคิดในด้านอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยว

ซิดจันท์ หังสสุต (2532:95-96) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นอุปสงค์ของคน แต่ เป็นอุปสงค์ที่มีขอบเขตอยู่ในสถานภาพเชิงการศึกษา เชิงเศรษฐกิจ และเชิงสังคมของคน การสำรวจ อุปสงค์ก่อนแล้วสร้างอุปทาน เรียกว่าเป็นการกระทำแบบ Passive และมีความเสี่ยงน้อย ส่วนการ สร้างอุปทานก่อน แล้วระดมชักชวนให้เกิดอุปสงค์ เรียกว่าเป็นการกระทำแบบ Aggressive และมีความ เสี่ยงมาก ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อมีวางแผนตลาด ให้จุดของ อุปสงค์และอุปทานมาพบกัน สันติ ชุตินทรา (2530) ได้กล่าวถึงการพัฒนาพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสม มีศักยภาพให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้นั้น ก็หมายถึงการเพิ่มอุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยวให้แก่ พื้นที่นั่นเอง

ประภาวดี ฝาทองจีน (2538:14) กล่าวไว้ว่า การชักจูงดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทาง มาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้น ส่วนการเพิ่มอุปทาน คือ การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ให้ สามารถรองรับและให้บริการ ตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวได้อย่าง เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นสร้างโรงแรม ร้านอาหาร ถนน ไฟฟ้า โทรศัพท์ หรือแม้แต่การสร้างท่อระบายน้ำ และการบำบัดน้ำเสีย ก็ถือว่าเป็นการสร้างอุปทานด้านการท่องเที่ยวให้แก่พื้นที่เช่นกัน อุปสงค์และ อุปทานด้านการท่องเที่ยวจะมีผลต่อกันและกันโดยตรง กล่าวคือเมื่ออุปสงค์หรือนักท่องเที่ยวเดินทาง เข้ามาเที่ยวจำนวนมากขึ้น อุปทานหรือการพัฒนาพื้นที่และการบริการทางการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นก็ จะเพิ่มปริมาณและคุณภาพขึ้นตาม เพื่อให้มีความสมดุลกับอุปสงค์ และในทางกลับกัน เมื่ออุปทาน ด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น มีการก่อสร้างโรงแรมมากขึ้น มีร้านอาหารมากขึ้น หรือปรับปรุงถนน

ถนนทางทิศขึ้น อุปทานก็จะมีผลในการชักจูงและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวเพิ่มจำนวนขึ้น ซึ่งก็คือ การเพิ่มอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวนั่นเอง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงไม่ประสบปัญหาตักตักที่จะขยายขอบเขตของอุปสงค์ในการท่องเที่ยว โดยสร้างอุปทานล่อใจให้เกิดการท่องเที่ยวมากขึ้นบ่อยครั้งขึ้นและกว้างขึ้น

ชิตจันทร์ ทังสุต (2532:97) กล่าวว่า อุปทานการท่องเที่ยวนั้นมีลักษณะพิเศษดังนี้

1. บริการการท่องเที่ยวเก็บไม่ได้
2. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่นั่น จะย้ายไปไหนไม่ได้ เพราะฉะนั้นใครอยากไปท่องเที่ยวที่ใดก็ต้องไปที่นั่น
3. การบริโภคบริการท่องเที่ยวกระทำได้โดยการเดินทางเท่านั้น
4. บริการท่องเที่ยวประกอบขึ้นจากสินค้าที่เป็นทั้งเชิงเศรษฐกิจ (ซึ่งวัดได้) และเชิงจิตวิทยา (วัดไม่ได้) ที่วัดได้ เช่น วัดจำนวนน้ำมันเป็นลิตร วัดระยะทางเป็นกิโลเมตร วัดน้ำหนักเป็นกิโลกรัม ที่วัดไม่ได้คือความสนุกสนานพึงพอใจที่ได้รับทางหู ภาย และตา
5. บริการท่องเที่ยวมักจัดเป็นเรื่องพิเศษ โดยทั่วไปราคาสินค้าและบริการในถิ่นท่องเที่ยวที่นั่น จัดไว้สำหรับท่องเที่ยวราคาหนึ่ง และสำหรับคนท้องถิ่นราคาหนึ่ง ตัวนักท่องเที่ยวเองชอบที่จะเสาะหาบริการที่พิเศษไปกว่าบริการที่เคยได้รับที่บ้านของเขา ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงมักจะสร้างบริการแบบพิเศษพิสดารสำหรับนักท่องเที่ยว
6. อุปทานเชิงการท่องเที่ยวหลายอย่างยืดหยุ่นได้น้อย เพราะสร้างขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวแต่ละประเภท แต่ละชั้นโดยเฉพาะ เช่น รถกระเช้าสำหรับขนส่งนักเล่นสกี รถทัวร์มีอุปกรณ์พิเศษสำหรับท่องเที่ยวเดินทางไกล

ส่วนอุปสงค์เชิงการท่องเที่ยวที่ขยายขอบเขต ลักษณะ และปริมาณอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังแปรผันไปตามฤดูกาล บางครั้งทำให้อุปทานไม่มีพอสำหรับนักท่องเที่ยวในฤดูกาลหนึ่ง และไม่มีนักท่องเที่ยวเข้าพักในอีกฤดูกาลหนึ่ง

ปัจจุบันอุปสงค์กำลังขยายตัว คนค้นพบพลังงานใหม่ๆ มาใช้แทนพลังงานจากน้ำและลม ความต้องการของคนเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากสื่อเทคโนโลยีที่กว้างไกล สะดวก รวดเร็วและทั่วถึง การท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลเพิ่มขึ้น ทั้งจำนวนเที่ยวที่ไป และระยะทางที่ไปเที่ยว ข้อควรระมัดระวังคือต้องไม่ให้อุปสงค์และอุปทานเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น เพราะทำให้เกิดภาวะสาธารณูปการ การบริการไม่เพียงพอ ขณะเดียวกันก็เกิดภาวะเจ็บทบทางเขาได้

5. ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะเป็นวัตถุประสงค์และเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะ "ขาย"

ให้นักท่องเที่ยว อาจจะกล่าวได้ว่าเป็น "สินค้า" ที่มีคุณลักษณะพิเศษที่สามารถดึงดูดใจให้ "ลูกค้า" หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา "ซื้อ" กันถึงที่อยู่ของสินค้า (วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์ 2533:89)

สุภาพร มากแจ้ง (2534:13) กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถจำแนกเป็น ประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภทดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (Natural Tourism Resource) คือ แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ เช่น ภูเขา หุบเขา แม่น้ำ ลำธาร ทะเล ทะเลสาบ น้ำตก ป่า น้ำพุร้อน ฯลฯ ตลอดจนปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ เช่น ฤดูกาลอพยพของสัตว์บางชนิด หรือแหล่งอาศัยของสัตว์ ตลอดจนแหล่งพฤษชาติต่างๆ

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Tourism Resource) คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น แบ่งเป็น

2.1 ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม : โบราณสถาน โบราณวัตถุ
ศาสนสถาน อาคารบ้านเรือน ฯลฯ

2.2 วัฒนธรรมและประเพณี : เทศกาล นิทรรศการ พิธีกรรม ฯลฯ

2.3 วิถีชีวิต : การกินอยู่ การแต่งกาย ชนบธรรมเนียม ฯลฯ

2.4 ความเจริญก้าวหน้าและความทันสมัย : ศูนย์การค้า สวนสนุก ศูนย์วิทยาศาสตร์ โรงงานอุตสาหกรรม สถาบันการศึกษา สนามกีฬา ศูนย์สุขภาพ ฯลฯ

การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวก็คือ การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวนั่นเอง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เมษายน 2529:22) แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยว คือ

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ ทะเล หาดทราย หาดหิน ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

2. ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีหรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ ศาสนสถาน เป็นต้น

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรม เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต (เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตในชนบท) ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง เป็นต้น

6. ระบบการท่องเที่ยว (Tourist System)

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2527:3-1-3-2) ให้ความเห็นว่า องค์ประกอบของระบบการท่องเที่ยวจะประกอบด้วยส่วนใหญ่อัน 5 ส่วน คือ

1. ผู้เดินทางท่องเที่ยว (Tourists) แยกเป็น
 - นักท่องเที่ยวโพ้นทะเล (International Tourists)
 - นักท่องเที่ยวภูมิภาค (Regional Tourists)
 - นักท่องเที่ยวประจำชาติ (Domestic Tourists)
 - นักท่องเที่ยวประจำถิ่น (Local Tourists)
2. ระบบการเดินทาง (Transportation Networks)
 - โครงข่ายการสัญจรประเภทของการเดินทาง (Network, Means of Transportation)
 - สถานีของการขนส่งและการเดินทาง (Modes of Transportation)
 - การบริการและความสะดวกในการเดินทาง (Transportation Services and Facilities)
3. แหล่งท่องเที่ยว (Tourist Attractions)
 - ธรรมชาติ (Nature)
 - ประวัติศาสตร์ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม (Historical, Art and Architecture)
 - ศิลปวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ท้องถิ่น (Culture, Tradition, Local People)
 - อื่น ๆ (Others) เช่น การศึกษา, กีฬา และอื่นๆ
4. สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว (Facilities Utilities)
 - ศูนย์กลางชุมชน และศูนย์กลางบริการ (City, Location)
 - สถานที่พัก (Accommodation)
 - อาหาร (Food)
 - การพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation Entertainment)
 - ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ (Retail Products)
 - สุขอนามัย (Health)
 - ความปลอดภัย (Safety)
5. การติดต่อให้ข้อมูลข่าวสาร (Information)
 - ส่งเสริม (Promotion)

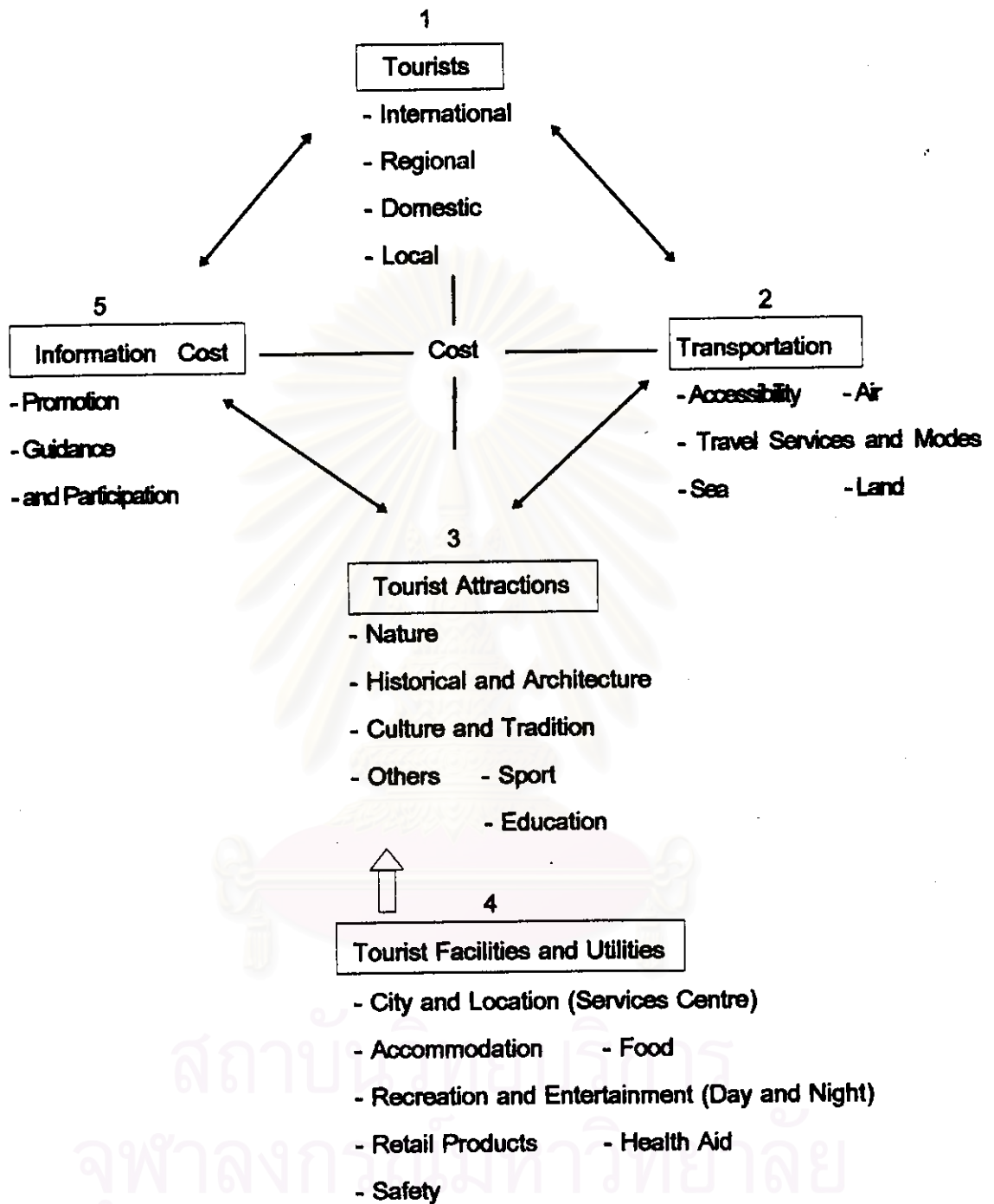
- แนะนำ (Guidance)
- รายละเอียด (Description)
- ความร่วมมือของทางราชการและท้องถิ่น (Participation)

7. แนวความคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Capacity for Tourism Development)

สมรรถนะในการรองรับการพัฒนา (Carrying Capacity) หมายถึง การใช้ทรัพยากรในระดับความเข้มสูงสุดที่ระดับการจัดการแบบหนึ่ง ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น สามารถทรงตัวอยู่ได้โดยปราศจากการเสื่อมค่า หรือเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของทรัพยากรนั้นๆ เดิมทีเดียวแนวความคิดนี้ใช้กับสัดส่วนจำนวนสัตว์เลี้ยงต่อพื้นที่ สัตว์เลี้ยงที่สัมพันธ์กับการใช้ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ โดยที่สัตว์เลี้ยงมิได้ทำลายทุ่งหญ้า ทุ่งหญ้าจึงอยู่ในสภาพใช้การได้ตลอดไป ต่อมาแนวความคิดนี้ขยายไปใช้กับพื้นที่เพาะปลูกที่สามารถรองรับประชากร 1 คน ต่อมาได้เพิ่มเป็นจำนวนสูงสุดที่พื้นที่เพาะปลูกสามารถรองรับได้ และพื้นที่ทางด้านนันทนาการ อันจะรองรับจำนวนประชากรสูงสุดได้ โดยไม่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นเสื่อมสภาพไป (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร 2536:115) ต่อมามีการนำแนวความคิดไปใช้กับระบบทางหลวง ทางรถไฟ ในรูปของปริมาณการจราจรสูงสุดในชั่วโมงหนึ่ง ๆ ภายใต้สภาวะที่เหมาะสมที่สุด (Goodall, 1987)

WHO, UNEP (1984:30) กล่าวว่า นักวางแผนการพัฒนาได้ให้คำจำกัดความว่า "ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เป็นจำนวนของผู้คนที่สามารถอยู่ได้ในเวลาที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด และนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกได้เพียงพอสำหรับความต้องการที่เกิดขึ้น และต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐาน และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนท้องถิ่น" ขีดความสามารถนี้แปรเปลี่ยนไปตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว เวลา และสถานที่ จึงยากที่จะกำหนดขนาดที่ตายตัวลงไป เช่น นักท่องเที่ยวที่เลือกไปท่องเที่ยวชายหาด จะยอมรับระดับความพลุกพล่านของผู้คนได้มากกว่านักท่องเที่ยวประเภทเดินป่า เป็นต้น ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวยังแตกต่างกันตามเกณฑ์การตัดสินใจ เช่น ความต้องการนำใช้การปล่อยของเสีย ทศนิยมภาพ หรือขนาดของที่ดิน เป็นต้น รวมถึงความสามารถหรือโอกาสในการจัดการ (เช่น นโยบาย การบริหาร เทคโนโลยี งบประมาณ) ในการควบคุม ป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนท้องถิ่นด้วย

การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใด กลวิธีต่าง ๆ จะถูกนำมาใช้รักษาระดับความสามารถฯ ดังนั้น แนวความคิดของขีดความสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ สำหรับเสริมมาตรฐานและขอบเขตการท่องเที่ยว ซึ่งจะมีผลต่อการเอาใจใส่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้มึ้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

Adapted from : Tourist Plan, Clare A. Gunn

แผนภูมิที่ 2.1 ระบบการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2531:26) ให้ความเห็นว่าการพิจารณาขีดความสามารถ สำหรับการท่องเที่ยว สามารถพิจารณาช่วงของระดับความเหมาะสมของปริมาณนักท่องเที่ยวเป็น 4 ระดับ จากช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเพิ่มอย่างรวดเร็ว (Acceleration Phase) จนถึงช่วง Carrying Capacity อันเป็นผลมาจากปัจจัยจำกัด (Limiting Factors) เข้ามาบีบหนาม และแน่นอนที่สุดว่า ระดับปริมาณนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวควรได้รับการพิจารณาให้อยู่ใน Optimum Density ซึ่งก็คือ Carrying Capacity นั้นเอง

UNEP (1984:30) กล่าวว่า ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวพิจารณาใน 3 พื้นที่ คือ

1) แหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว (The Tourist Generating Zone) เกี่ยวกับความพร้อมของการไปเที่ยว และความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะ หรือในช่วงเวลาหนึ่งๆ ซึ่งอาจทำให้การตัดสินใจเดินทางเปลี่ยนแปลงได้

2) เขตต่อเนื่อง (The Transit Zone) ความอึดอัดหรือความคับคั่งของการเดินทางระหว่างแหล่งที่มา-จุดท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดการเดินทางเป็นไปได้อย่าง

3) เขตเป้าหมายการท่องเที่ยว (The Receiving or Destination Zone) ความอึดอัดในระดับที่ทำให้สภาพแวดล้อม (กายภาพ สังคม หรือเศรษฐกิจ) ของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกได้เป็น 3 เขต คือ เขตหวงห้ามหรือเขตไม่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว เขตท่องเที่ยวชั่วคราว และเขตท่องเที่ยวถาวร พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก

UNEP ยังกล่าวต่ออีกว่า ถ้าหากไม่มีการควบคุมขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวแล้ว จะเกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวได้ ซึ่งผลทางลบที่ต้องพิจารณามี 2 ประเด็น คือ

1) ผลกระทบต่อสารูป (Image) ของการท่องเที่ยว คือการลดลงของคุณภาพของความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

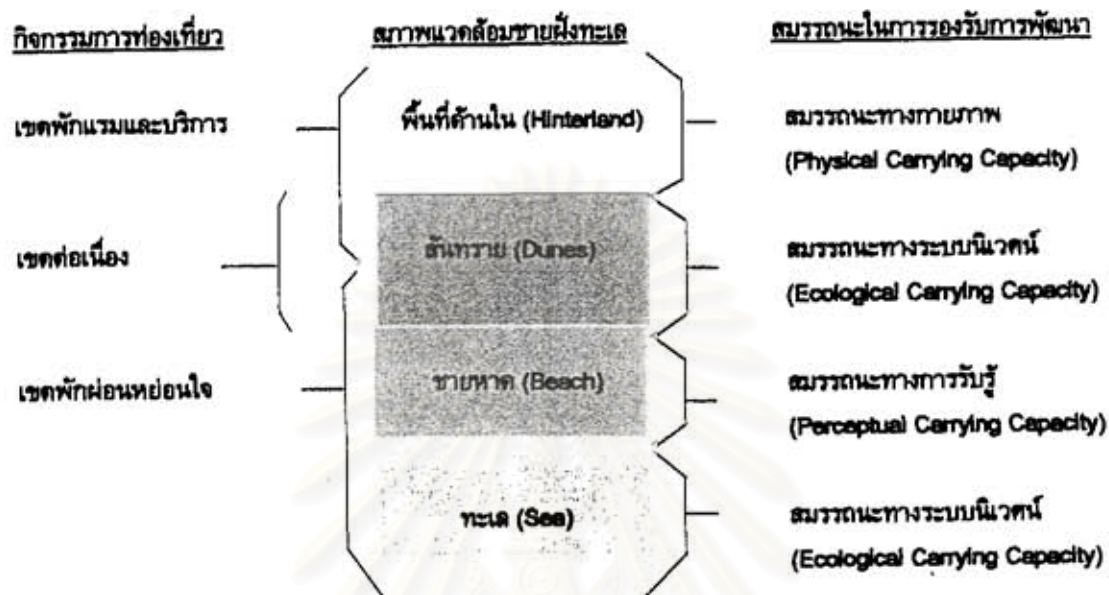
2) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือการทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีอยู่เชื่อมโยงไป Jan Van der Borg กล่าวว่า ผลภาวะคืออาการของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การจัดสรรทรัพยากรยังอาจเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เป็นการบริการมากขึ้นจนลดความสำคัญของทรัพยากรได้

Pearce D.C. และ Kirk P.M. กล่าวถึง การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวว่าอาจแยกพิจารณาได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1) Physical Carrying Capacity การอึดอัดของสิ่งอำนวยความสะดวกและการทำลายสภาพกายภาพของธรรมชาติ รวมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้น

2) Psychological (Perceptual) Carrying Capacity การที่ความสนุกสนานของนักท่องเที่ยวจางหายไป ทั้งนี้รวมถึงความรู้สึกทางลบของประชาชนท้องถิ่นได้เกิดขึ้น

3) Environmental (Ecological) Carrying Capacity ระดับนักท่องเที่ยวหรือกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจที่ทำให้สิ่งแวดล้อมลดคุณค่าลง (Degraded)

ที่มา: Pearce and Kirk, 1988

แผนภูมิที่ 2.2 ความสัมพันธ์พื้นที่ระหว่างกิจกรรมการท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมชายฝั่งทะเล และสมรรถภาพในการรองรับการพัฒนา

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างของความสัมพันธ์พื้นที่ (Spatial Relationship) ระหว่างกิจกรรม การท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมชายฝั่งทะเล และสมรรถนะในการรองรับการพัฒนาทั้ง 3 ลักษณะที่กล่าวมา วรรณศิลป์ พีรพันธุ์ (2538:45-47) กล่าวว่า ความซับซ้อนของความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้ยากต่อการประเมินสมรรถนะในการรองรับการพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยว บริเวณต้นทรายมักจะถูกมองข้ามไปในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง ๆ ที่มีความความเปราะบาง และถูกทำลายได้ง่ายกว่าพื้นที่ชายหาด แต่ปัญหาของระบบนิเวศน์บริเวณนี้สามารถแก้ไขได้ง่ายหากได้รับความเอาใจใส่เพียงพอ สมรรถนะของระบบนิเวศน์ของน้ำทะเลขึ้นอยู่กับสมรรถนะทางกายภาพของเขตพักแรม โดยเฉพาะระบบบำบัดน้ำเสีย แต่การขยายระบบบำบัดน้ำเสียหรือโครงข่ายสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอื่นก็อาจทำให้สมรรถนะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น ขณะเดียวกันสมรรถนะทางการรับรู้หรือสมรรถนะเชิงจิตวิทยาของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มก็ต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับรสนิยมความคาดหวัง และแหล่งท่องเที่ยวที่เลือกได้ สิ่งที่สำคัญที่สุดของการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในอนาคต ได้แก่การพิจารณาสมรรถนะในการรองรับการพัฒนาทั้ง 3 ลักษณะร่วมกัน แล้วจึงกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม นอกจากนี้ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลหรือแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น สมควรจะได้มีการพิจารณาถึงสิ่งแวดล้อมทาง

สังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สมรรถนะของสังคมของสังคมหรือชุมชนท้องถิ่นในการรองรับนักท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว (Social Carrying Capacity) นักวางแผนท่องเที่ยวจะต้องให้ความสนใจไม่แต่เพียงความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มนักท่องเที่ยว แต่จะต้องรวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้คนในท้องถิ่นด้วยขอบเขตของสมรรถนะทางสังคมในการรองรับนักท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับทัศนคติและการยอมรับของคนในท้องถิ่น เมื่อใดที่พัฒนาการของการท่องเที่ยวเริ่มก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางสังคม มีผลคุกคามต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น หรือต่อขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดำรงมาของท้องถิ่น สมรรถนะของสังคมหรือชุมชนในการรองรับในการรองรับการท่องเที่ยวก็บรรลุถึงขีดจำกัด ดังนั้น การวางแผนการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในระดับ ท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ประชาชนในท้องถิ่นสมควรจะได้มีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสมควรจะได้รับการสนับสนุนและเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นเสียก่อน

แนวความคิดเกี่ยวกับเมืองและการใช้ที่ดินที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

1. ประเภทของเมืองท่องเที่ยว

เมื่อพิจารณาเมืองในแง่การท่องเที่ยว อาจแบ่งเมืองตามความเด่นของเมืองในด้านทำเลที่ตั้ง สภาพภูมิประเทศที่สวยงาม หรืออาจเป็นเมืองที่เติบโตมากับอารยธรรมอันเก่าแก่ได้เป็น 3 รูปแบบ (ประกาวดี เผ่าทองจีน 2538: 18) คือ

1) เมืองธรรมชาติ แยกออกเป็น

- เมืองชายทะเล ได้แก่ เมืองที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเล มีความสวยงามหรือมีความเป็นพิเศษ อันเนื่องมาจากชายหาด กิจกรรมทางน้ำ ทิวทัศน์ตามธรรมชาติ ปะการัง เช่น พัทยา ภูเก็ต ชะอำ หัวหิน สมุย เป็นต้น

- เมืองภูเขา ได้แก่ เมืองที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาหรือที่สูง มีความสวยงามเป็นพิเศษ จากสภาพภูมิประเทศ และอาจรวมถึงความพิเศษของสภาพอากาศด้วย เช่น เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

2) เมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมืองที่มีความสำคัญในอดีต เมืองที่มีร่องรอยความเจริญในอดีต มีแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานและศาสนสถานที่สำคัญตั้งอยู่ เช่น เมืองสุโขทัย เมืองอยุธยา เป็นต้น

3) เมืองศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม ได้แก่ เมืองที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ อันเนื่องมาจากศิลปะท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองนครศรีธรรมราช เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมืองท่องเที่ยวอาจมีลักษณะเด่นมากกว่าอย่างหนึ่ง นอกจากนี้เมืองท่องเที่ยวบางแห่งอาจลักษณะพิเศษที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ได้แก่ เมืองสินค้ำปลอดภาษี เมืองการค้า เมืองชายแดน เป็นต้น

2. ลักษณะหรือแหล่งของเมืองท่องเที่ยว

เมืองตากอากาศที่สมบูรณ์ (Resort Town) ของเมืองตากอากาศชายทะเล ซึ่งกองวิจัย สำนักผังเมือง (2526) ได้กำหนดลักษณะว่าต้องมีภูมิประเทศและอากาศเหมาะสม ไม่ร้อนไม่หนาวเกินไป มีความสงบเงียบร่มรื่น ทิวทัศน์งดงาม ประชาชนสามารถใช้ชายทะเลได้โดยเสมอภาคไม่จำกัดสถานที่และเวลา มีความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและทรัพย์สิน ปราศจากสิ่งและเสียงรบกวน ความสงบสุข มีบริการทุกประเภทครบถ้วนอย่างมีประสิทธิภาพภายในเมืองเอง มีรายได้เข้าเทศบาล เพื่อบำรุงท้องที่เพียงพอ และมีงบประมาณพอที่จะพัฒนาเมืองได้ต่อไป โดยไม่คำนึงถึงเงินช่วยเหลือจากส่วนกลาง ประชาชนในพื้นที่มีรายได้หรือผลพลอยได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวตากอากาศนี้ด้วย นอกจากอาชีพหลักดั้งเดิม

H.Robinson (1976:157-158) ได้กล่าวว่าเมืองตากอากาศประเภทเมืองชายทะเลแรกเริ่มที่เคียวถูกพัฒนามาจากเหตุผลในการรักษาทางการแพทย์ที่กล่าวถึงคุณค่าการเล่นน้ำทะเล ดังนั้นหาดทรายได้กลายเป็นจุดรวมของกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการเล่นน้ำทะเล เล่นเรือ เล่นบนหาดทราย เดินเล่นหรือขี่ม้าพักผ่อน และการสูดเอาอากาศที่บริสุทธิ์ ต่อมาได้มีการพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการและสิ่งผลิตผลิตต่าง ๆ เพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งถนนหนทาง ท่าเรือ สวนสนุก สระว่ายน้ำ โรงภาพยนตร์ เป็นต้น จนบางครั้งสิ่งที่มีการพัฒนาตามหลังเหล่านี้มีมากจนบดบังสิ่งดึงดูดใจพื้นฐานคือตัวธรรมชาติเองไปเกือบหมดสิ้น H.Robinson ยังกล่าวอีกว่า แหล่งท่องเที่ยวประเภทชายทะเลจะต้องมีทะเลและชายหาดที่ทอดยาว สะอาด กว้างขวางแน่น และมีรูปแบบของชายหาดที่ดึงดูด หาดทรายค่อย ๆ ลาดลงสู่ทะเล หรือถ้ามีลักษณะเป็นโขดหินก็มีลักษณะสวยงามแปลกตา นอกจากนี้จะต้องมีการจัดเตรียมน้ำจืดเพื่ออาบชำระไว้ด้วย

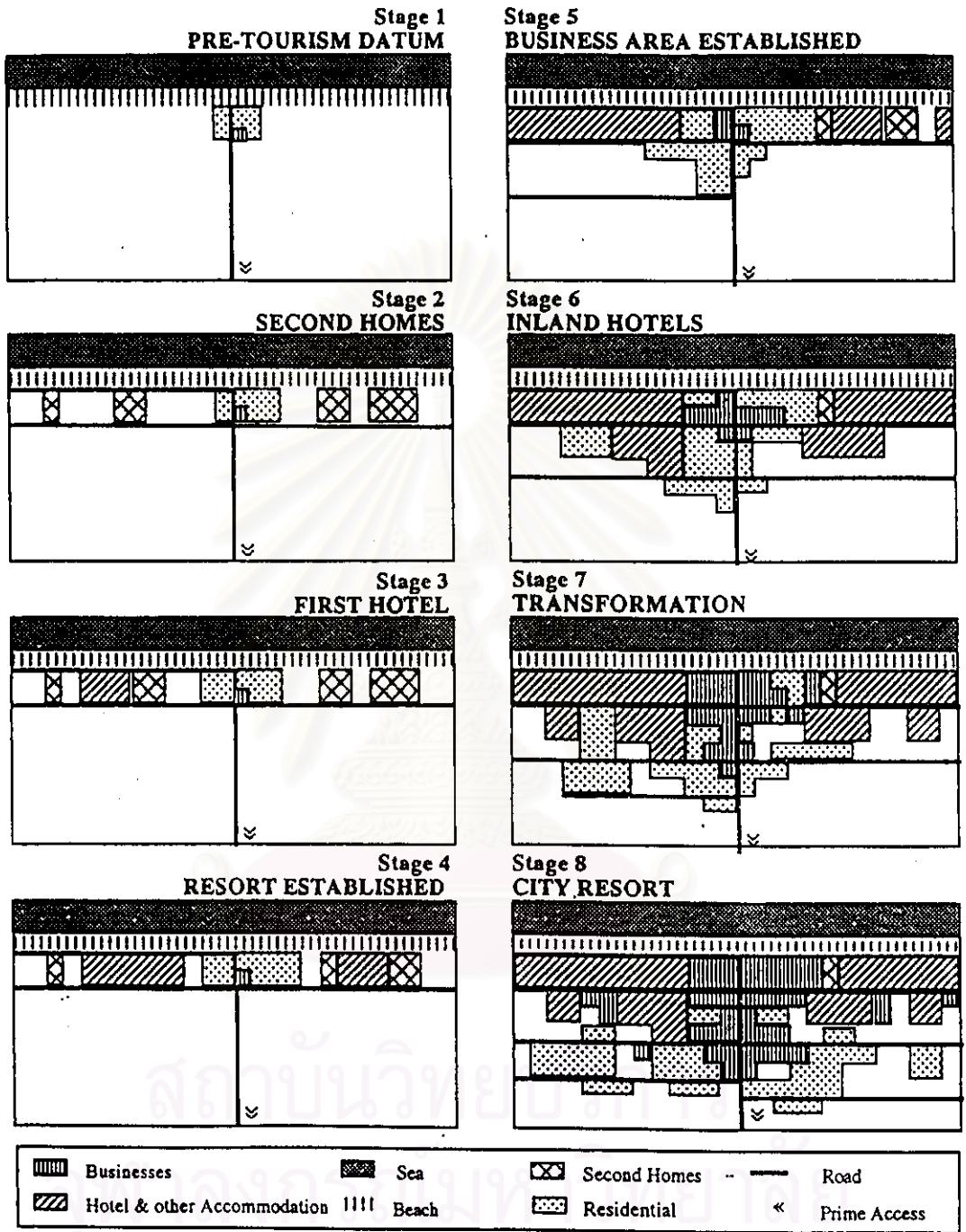
3. ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาของ Johns (1993) พบว่าเดิมแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นธรรมชาติ ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปร่างเพราะมีการพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้สวยงาม รวมทั้งผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นได้รับผลกระทบตามไปด้วย และส่งผลให้มีรูปร่างลักษณะ และเอกลักษณ์ของตัวในภายหลัง

Dr. Russell Arthur Smith(1995:38-39) ได้กล่าวถึงระยะของการพัฒนาแหล่งตากอากาศประเภทชายทะเลว่ามีการพัฒนาจากแหล่งตากอากาศชายทะเลธรรมชาติ (Natural Beach Resort) จนกระทั่งเป็นแหล่งตากอากาศเมืองชายทะเล (Urban Beach Resort) ซึ่งกระบวนการเกิดเช่นนี้อธิบายได้ตามแผนภูมิที่ 3 (Smith, 1992) ที่ได้อธิบายขั้นตอนของการพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวของพิทยา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 8 ระยะ (แผนภูมิที่ 2.2) คือ

ระยะแรก เป็นระยะก่อนการเริ่มการท่องเที่ยว อาจเป็นเพียงหมู่บ้านประมง ยังไม่มีนักท่องเที่ยว

ระยะสอง เป็นระยะของบ้านหลังที่สองสำหรับการตากอากาศ เป็นรูปแบบแรกสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ที่มา : Russell Arthur Smith, 1995

แผนภูมิที่ 2.2 แบบจำลองที่ดากอากาศชายทะเล ชั้นที่ 1-8

ระยะสาม เป็นระยะโรงแรมแห่งแรก แหล่งตากอากาศนี้เริ่มเป็นที่รู้จักแก่สาธารณชน บริเวณด้านติดกับทะเลจะมีการสร้างโรงแรมแห่งแรก ๆ

ระยะสี่ เป็นระยะที่มีการสร้างที่พักตากอากาศมากขึ้น ตามแนวยาวของชายหาด เพิ่มรูปแบบการพัฒนายาวต่อกัน (Strip-development Pattern)

ระยะห้า เป็นระยะของการเกิดบริเวณศูนย์ธุรกิจ ศูนย์การค้าซึ่งอยู่ตรงใจกลางหมู่บ้าน เพื่อบริการตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการอพยพแรงงานและผู้ประกอบการยังแหล่งท่องเที่ยวนี้ ๆ ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มพื้นที่อยู่อาศัย

ระยะหก ระยะก่อสร้างโรงแรมท่าริมทะเลเข้าไปในแผ่นดินมากขึ้น เพราะพื้นที่ริมหาดทรายติดกับชายทะเลใช้ไปอย่างมากและเป็นระยะเวลาพอสมควรแล้ว

ระยะเจ็ด ระยะปรับเปลี่ยน แหล่งพักผ่อนตากอากาศ เข้าสู่กระบวนการเป็นเมือง

ระยะแปด ระยะเมืองตากอากาศชายทะเล

การขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยวมักจะเริ่มจากบริเวณศูนย์กลาง(Core) ออกไป โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ จะขยายตัวออกจากแหล่งท่องเที่ยวเก่า ๆ ออกไป 2 ลักษณะคือ

- Radial Expansion เช่น ขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมหรือตามหุบเขา (Valley)

- Linear Development หรือ Ribbon Development เช่นขนานไปกับชายฝั่งทะเล คือจะขยายตัวไปในทิศทางใดก็ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ โครงข่ายคมนาคม กฎเกณฑ์ และข้อจำกัดของการวางแผนในพื้นที่ เป็นต้น

4. วิวัฒนาการแหล่งท่องเที่ยว

Butler (1980) ได้กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต่างๆจะต้องอยู่ในขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็กๆ เป็นการค้นพบที่ไม่เป็นพิธีการ ยังไม่มีความสะดวกสบายใดๆ ในขั้นตอนนี้ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมักจะไม่ถูกเปลี่ยนแปลงโดยนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ขั้นตอนที่ 2 Involvement (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นเดินทางเข้าสู่พื้นที่บริเวณนั้นมากขึ้น พร้อมกับมีการพัฒนาสาธารณูปโภค สาธารณูปการในบริเวณดังกล่าวด้วย

ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีสาธารณูปโภคที่มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ตอบสนองความต้องการของตลาดนักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน มีการเปลี่ยนแปลงกายภาพมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว มีความชัดเจนในเชิงธุรกิจมากขึ้น มีย่านธุรกิจที่แบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและชัดเจน บรรดาสาธารณูปโภคต่างๆของพื้นที่เดิมถูกเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด (Peak Number of Tourist) และบางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีการสร้างสภาพธรรมชาติเทียมขึ้นทดแทน และจากการที่มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าขั้นที่ 4 จึงอาจเกิดปัญหาทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมลง สาธารณูปโภคและการบริการล้าสมัยไม่เหมาะสมกับสมัยนิยม นักท่องเที่ยวหายไป ที่พักต่างๆที่มีอยู่จะเปลี่ยนแปลงกลายเป็นคอนโดมิเนียม บ้านเพื่อการพักผ่อนถาวรของผู้สูงอายุ การตั้งถิ่นฐานที่มีไซเพื่อการท่องเที่ยว

สำหรับเกาะสมุยอาจจัดได้ว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ระหว่างขั้นตอนที่ 3 และ 4 คือขั้นตอนที่มีการพัฒนา เพราะเป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีความทันสมัยมากขึ้น และเริ่มมีความชัดเจนในเชิงธุรกิจ

5. การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

สุวัฒนา ชาติานิติ (2522:270-287) กล่าวว่า การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การใช้ที่ดินของแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว
2. การใช้ที่ดินของชุมชนเมือง เพื่อเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวจึงต้องกระทำในสองลักษณะกล่าวคือ เป็นการจัดระเบียบและเสนอแนะการใช้ที่ดิน ณ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการใช้ที่ดินในเมือง การวางแผนการใช้ที่ดินจึงเป็นขั้นตอนหนึ่งในขบวนการวางแผนการท่องเที่ยว การจัดระเบียบการใช้ที่ดินอย่างดีจะทำให้เกิดการดึงดูดนักท่องเที่ยว และมีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ในขณะที่เดียวกันจะเป็นการป้องกันผลกระทบในทางลบซึ่งเกิดจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงการเสนอแนวทางในการจัดสาธารณูปโภค สาธารณูปการของชุมชนเมือง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการแวะพักอาศัยของนักท่องเที่ยวก่อนหรือหลังการเดินทางเข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้การวางแผนการใช้ที่ดินที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

สุวัฒนา ชาติานิติ ยังให้ความเห็นอีกกว่า แผนการใช้ที่ดินของแหล่งท่องเที่ยวควรแบ่งเขตการใช้ที่ดิน (Zoning) เป็น 3 ประเภท คือ

1. ที่ดินสงวน (Preservative Area) เป็นบริเวณในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเปราะบางเป็นพิเศษ (Sensitive) ต่อการเข้าเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวจึงจัดเป็นเขตสงวน มีการกำหนดกฎเกณฑ์การเข้าไปในพื้นที่นี้อย่างเข้มงวด หรืออาจสงวนไว้ไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในบางจุด

2. ที่ดินอนุรักษ์ (Conservative Area) มีการกำหนดเกณฑ์เข้าชมในเขตนี้ รวมทั้งกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีระดับความเข้มงวดลดลงกว่าเขตสงวน

3. เขตพัฒนา (Development Area) ได้แก่บริเวณที่ให้การพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์หรือความเปราะบางต่อคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งก่อสร้างที่จะให้มีขึ้นได้ในเขตพัฒนา เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร ศาลาพักผ่อน ที่จอดรถ ท่าจอดเรือ ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น

แผนการใช้ที่ดินในเมืองเนื่องจากเมืองเป็นศูนย์กลางอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว (Tourism Service Centre) ขณะเดียวกันก็จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยซึ่งอาจจะเป็นประเภทให้ความบันเทิง นอกจากนี้แล้วเมืองยังประกอบไปด้วยโบราณสถานที่มีคุณค่า ขณะเดียวกันเมืองท่องเที่ยวก็จะมีบริการเจริญเติบโตรองรับกิจกรรมต่างๆ ของผู้ อยู่อาศัย เกิดเป็นการใช้ที่ดินเมือง (Urban Landuse) การวางแผนการใช้ที่ดินในเมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงต้องมีการจัดวางผังเมืองเป็นกรณีพิเศษประกอบไปด้วยการอนุรักษ์ เขตบ้านเกิดเพื่อการท่องเที่ยว และการใช้ที่ดินเมืองเป็นย่านต่าง ๆ หรือการใช้ที่ดินแบบผสม (Mixed Land Use) เพื่อให้การดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยในเมืองเป็นไปตามปกติ

8. แนวความคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นและการวางแผนการท่องเที่ยว

Perdue และคณะ(1990:588-599) ได้ศึกษาเรื่องการสนับสนุนของคนในพื้นที่ในการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า การสนับสนุนหรือการคัดค้านของคนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ผลกระทบทางด้านบวกและทางด้านลบของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ

การยอมรับผลกระทบของการท่องเที่ยวที่แตกต่างนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของคนแต่ละกลุ่มในท้องถิ่น ลักษณะที่เป็นตัวบ่งชี้คือ ลักษณะพื้นฐานทางด้านประชากรและสังคม รวมถึงระยะห่างของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชน ตลอดจนการพึ่งพาทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้นๆ ซึ่งมีต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ตัวชี้วัดข้างต้นคือการจ้างงานเปรียบเทียบการลงทุนระหว่างคนในท้องถิ่นภาครัฐ และกลุ่มคนภายนอก

Butler (1984:569-590) ศึกษาทัศนคติของคนท้องถิ่นที่มีต่อนักท่องเที่ยวในพื้นที่ Sleat ของ Scotland พบว่า ผลตอบแทนจากการท่องเที่ยวนั้นได้กระจายยังประชาชนในท้องถิ่นไม่ทั่วถึง และจากการวิเคราะห์ พบว่า ความแตกต่างของทัศนคตินั้นขึ้นอยู่กับ เพศ ภาษา ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว และลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้น Pizam (1978:8-12) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวใน Cope Cod พบว่า คนที่มีการ

ติดต่อกับนักท่องเที่ยวสูงจะมีแนวโน้มมีทัศนคติในแง่ลบต่อนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกัน คนทำงานที่
เที่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวจะมีทัศนคติที่ดีต่อนักท่องเที่ยว

Travis (1980:256-262) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวย่อมมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หรือประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนทรัพยากรพื้นฐานในท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชากรในท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของกระบวนการวางแผนการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม

Dasmann (1973) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนนั้นมีความสำคัญ และมีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลายประการ เช่น ผลตอบแทนจากทัศนคติ มุมมองการยอมรับของคนในท้องถิ่นต่อสภาพแวดล้อม

Gunn (1987:229-247) เน้นว่า การวางแผนควรเริ่มจากกิจกรรมของคนที่เข้ามาในแหล่งท่องเที่ยว และต้องรวบรวมข้อมูลเพื่อหากิจกรรมของนักท่องเที่ยว สิ่งที่สำคัญคือสามารถหาความชัดเจนของความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ตลอดจนสามารถคาดการณ์ถึงแนวโน้มถึงแนวโน้มการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรตระหนักถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ควรมีการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่เฉพาะเจ้าบ้าน (Host) หรือคนท้องถิ่นเท่านั้น ยังรวมถึงแขก (Guest) หรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในท้องถิ่นอีกด้วย

9. แนวความคิดในการเลือกและแบ่งการใช้ที่ดินสำหรับแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล

แนวความคิดในการจัดสร้างหรือเลือกพื้นที่ให้เป็นแหล่งบริการการท่องเที่ยวนั้น ควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้ (อ้างใน เต็มพงศ์ เจริญทิพย์, 2532:23)

- 1) แหล่งบริการการท่องเที่ยว ควรวางแผนเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาชุมชนในเมืองด้านต่างๆ และพยายามสร้างข้อดีของชุมชนในเมืองไม่มี
- 2) ในการพัฒนาพื้นที่ ควรที่จะคงไว้ในส่วนของพื้นที่ที่มีคุณสมบัติทางธรรมชาติและพัฒนาในส่วนของพื้นที่ที่มีคุณสมบัติต่อยกกว่า โดยให้สอดคล้องและส่งเสริมพื้นที่ที่มีคุณสมบัติโดดเด่นนั้น
- 3) ในการลงทุนเพื่อทำกิจกรรมการค้าเพื่อการบริหารการท่องเที่ยวนั้น ควรคำนึงถึงนักท่องเที่ยวให้ได้รับเป็นธรรม เพื่อช่วยเสริมสร้างบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยว
- 4) การให้บริการต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยว ควรที่จะให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดระยะเวลา ทั้งในวันหยุดและวันธรรมดา หรือนอกเทศกาลท่องเที่ยว อีกทั้งยังสามารถให้ชุมชนภายนอกใช้บริการได้ด้วย
- 5) ควรจะให้มีการได้รับประโยชน์สำหรับประชาชนในท้องถิ่น ทั้งในด้านสิ่งก่อสร้างและการกระจายรายได้ด้านแรงงานกับการลงทุน

6) แยกกิจกรรมบางประเภทของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนพักอาศัยที่ขัดแย้งกันให้ชัดเจนและได้รับความสะดวกซึ่งกันและกัน

7) ควรวางแผนควบคุมหรือหลีกเลี่ยงการทำลายบรรยากาศธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

10. แนวความคิดในการพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว

ในการพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความเป็นระเบียบ เป็นองค์ประกอบแรกที่ทำให้เมืองทุกเมืองสวยงาม คำว่า "ระเบียบ" ในที่นี้หมายถึง ในด้านความสะดวกในการทำกิจกรรมและในด้านการเห็นภาพที่ดูเป็นระเบียบเรียบร้อย

ความสะดวกในการทำกิจกรรม ได้แก่ การที่มีการสัญจรสะดวกราบรื่น การหาสิ่งที่ต้องการพบได้สะดวก การทำกิจกรรมทุกอย่างเป็นไปโดยสะดวก

การเห็นภาพที่ดูเป็นระเบียบเรียบร้อย ได้แก่ การที่ส่วนประกอบต่าง ๆ ของเมืองได้จัดรวมกันไว้อย่างกลมกลืนไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกสับสนวุ่นวายและส่วนประกอบของเมืองเหล่านั้นไม่ดูสกปรก ชำรุด ทักพิง จนทำให้ดูคล้ายกับว่าไม่ได้รับการเอาใจใส่

2. ความสบาย ในที่นี้หมายถึง ความสบายตามสมควรแก่อัตภาพ ได้แก่ ความไม่ร้อนจนเกินไป ไม่หนาวเกินไป ไม่มีฝุ่นมากจนเกินไป พื้นที่ไม่แคบอัดอัดจนเกินไป ทั้งนี้สภาพแวดล้อมบางอย่างไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เช่น สภาพอากาศ แต่สามารถจัดเตรียมบริเวณให้สภาพอากาศนั้น ๆ บรรเทาลงได้

3. การมีภาพรวมที่ชัดเจนของเมือง ช่วยให้ผู้มาเยี่ยมชมเยียนรู้สึกมั่นใจในการสัญจรภายในเมืองนั้นและช่วยทำให้เกิดความรู้สึกสัมพันธ์กับเมืองนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น และผลโดยรวมก็คือบุคคลจะเกิดความประทับใจในประสบการณ์ของการได้อยู่ในเมืองนั้น

4. การมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน เมืองทุกเมืองจะต้องมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งเอกลักษณ์ดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจและรู้จักในเมืองนั้น ๆ มากขึ้น และมีผลต่อเนื่องทำให้เกิดความพึงพอใจในลักษณะเฉพาะนั้น

5. การมีลักษณะเชิงสุนทรียภาพที่ดี ลักษณะเชิงสุนทรียภาพที่ดี หมายถึง มีลักษณะสวยงาม ชวนให้ผู้พบเห็นเกิดความสบายใจและรื่นรมย์ใจ มีสุนทรียภาพที่ดีที่จะเกิดขึ้นเมือง ได้แก่ การได้เห็นส่วนประกอบต่าง ๆ ของเมืองปรากฏในลักษณะที่กลมกลืน สนิบสนุนซึ่งกันและกัน มีสีสันที่กลมกลืนหรือตัดกันในลักษณะที่เหมาะสม

นอกจากนี้แล้วแนวความคิดในการออกแบบสถานที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยวจำเป็นต้องศึกษาถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว แล้วนำมาประกอบเข้ากับสภาพของสถานที่ท่องเที่ยวที่มีอยู่ก็จะได้นำแนวความคิดในการออกแบบสถานที่ท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนัก

ท่องเที่ยวได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ฉะนั้นจึงควรพิจารณาถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว (อ้างใน เต๋นพงศ์ เจริญทิพย์ 2532: 24) ดังนี้คือ

ในแง่ของสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ (Seek)

- ความเงียบสงบและการพักผ่อน (Tranquillity and Rest) โดยจะต้องประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในด้านการพักผ่อนรวมถึงทางด้านกีฬาด้วย
- ไม่ต้องการเปิดเผยตัว (Anonymity) แต่ให้มีโอกาสพบปะติดต่อกับบุคคลที่มีสังคมแตกต่างไปจากที่เคยพบเห็นอยู่เป็นประจำ
- สัมผัสกับธรรมชาติ (Contact with Nature) คนต่างชาติหรือลูกค้าต้องการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป ต้องการสัมผัสธรรมชาติ แต่ก็ยังคงต้องการความสะดวกสบายเหมือนบ้าน
- การได้อยู่ตามลำพังและความเป็นส่วนตัว (Seclusion and Privacy) โดยให้มีที่พักให้เลือกหลายแบบพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พร้อมกับความปลอดภัย

ในแง่ของประสบการณ์

- ความเงียบ (Quietness) ของการเปลี่ยนสถานที่และอิริยาบถของการพักผ่อน
- สัมผัสกับธรรมชาติ (Contact with Nature)
- ทราบถึงคุณสมบัติของร่างกาย (Human Scale)
- เปลี่ยนอิริยาบถ (Change in Activity) ให้ได้รู้จักการพักผ่อนและการกีฬาที่ไม่เคยกระทำ
- เรียนรู้วัฒนธรรม (Discovery of other Culture) และวิถีทางของชีวิตแบบใหม่ ๆ

ในแง่ของการเสริมสร้างและกระตุ้นความคิดในการท่องเที่ยว

- พิถีพิถันกับส่วนเด่นหรือความน่าสนใจพิเศษของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ
- ปรับปรุงพัฒนาผังบริเวณ ตลอดจนอาคารในแง่ต่าง ๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศต่าง ๆ
- ให้ความคิดเห็นที่เน้นให้เห็นถึงการให้บริการที่น่าสนใจโดยแสดงออกทางสถานที่และบรรยากาศ
- ให้มีการค้นคว้าเพื่อการขายและการแสดงออกของคนพื้นเมือง
- พยายามเน้นและแสดงออกในส่วนของบรรยากาศที่ดีของสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ

แนวความคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม

1. ผลจากการพัฒนาต่อระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ประมุข แก้วเนียม และ Ilyas Baker ให้ความเห็นว่า (2529:116-117)

1. ผลจากการพัฒนาเมือง การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในประเทศไทยมีระดับต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ เมืองหลัก กรุงเทพมหานคร ศูนย์กลางความเจริญเติบโตของเขตเมือง และเมืองรอง ไปจนถึงเมืองเล็ก ๆ และชุมชนชายทะเล รวมทั้งตำบลและหมู่บ้าน ผู้คนมักจะเข้ามาอยู่ในบริเวณชายฝั่งก็เพราะลักษณะที่ดีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในบริเวณชายฝั่งนั่นเอง แต่ชุมชนชายฝั่งหนาแน่นก็มักมีแนวโน้มที่จะทำลายหรือทำให้ลักษณะที่ดีเหล่านี้เสื่อมโทรมลง และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ชายฝั่งด้วย การกระทบกระเทือนนี้จะมีมากขึ้นด้วยสาเหตุใหญ่ 4 ประการคือ การที่ระดับการพัฒนาเพิ่มขึ้น การมีบริเวณอยู่ใกล้กับน้ำ การขยายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพแนวชายฝั่ง และความอ่อนไหวของระบบนิเวศน์ชายฝั่ง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น

- 1) สารอาหารในน้ำที่อาจช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชทะเล และเป็นสาเหตุที่ทำให้ปริมาณของสัตว์น้ำเค็มและสัตว์น้ำกร่อยบางพันธุ์เปลี่ยนไปได้
- 2) ของเสียจากมนุษย์จะประกอบด้วยเชื้อโรคต่าง ๆ อยู่ด้วย ซึ่งจะไปสะสมในทอย ทำให้ทอยเป็นต้นน้ำโรคได้
- 3) ป่าชายเลนอาจถูกแปรสภาพเป็นที่ดินเพื่อการก่อสร้าง
- 4) สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้แนวชายฝั่งมากเกินไป ทำให้เกิดการพังทลาย หรืออาจปิดทางสาธารณะที่ลงไปสู่ชายหาดได้

แนวทางปฏิบัติ (ประมุข แก้วเนียม และ Ilyas Baker (2529:125-127)

- 1) กำหนดระยะห่างจากชายฝั่งทะเลที่จะไม่ยอมให้มีการก่อสร้างใด ๆ เข้าไปในบริเวณนั้นและกำหนดให้แหล่งตั้งถิ่นฐานมนุษย์อยู่ไกลจากบริเวณป่าชายเลน
- 2) ทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบชายหาดตามธรรมชาติก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยอย่าเปลี่ยนแปลงหรือทำลายเนินทราย
- 3) ควรมีการบำบัดของเสียจากชุมชนก่อนที่จะปล่อยลงแหล่งน้ำและเพื่อควบคุมเชื้อโรคที่ปะปนอยู่ในของเสียจากมนุษย์ให้มากที่สุด

2. ผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยว (ประมุข แก้วเนียม และ Ilyas Baker (2529:125-127) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยทุกวันนี้ สถานที่ที่พักตากอากาศชายทะเลกำลังเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่ทวีความสำคัญขึ้นทุกขณะ จึงเกิดปัญหา ได้แก่

- 1) การรुकล้ำของอาคารบ้านเรือนเข้าไปในบริเวณชายหาด เกิดวิวทัศนที่ไม่น่ามองของกลุ่มอาคาร เกิดการบดบังวิวทัศนที่สวยงามของชายหาด และกีดขวางเส้นทางคมนาคม มลพิษในน้ำซึ่งเกิดจากอาคารบ้านเรือน และปริมาณของขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้น

2) ปริมาณของขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น มีปัญหาในการกำจัด น้ำเสียซึ่งเกิดจากมลพิษในน้ำที่ระบายออกจากอาคารบ้านเรือน และปัญหาที่เกิดจากการเก็บปะการังและการทำลายแนวปะการัง

แนวทางปฏิบัติ

ประมุข แก้วเนียม กล่าวต่อไปอีกว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชายฝั่งทะเลควรอยู่ในกรอบของแผนพัฒนาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติ ระดับภาค และระดับท้องถิ่น และมีการประสานวัตถุประสงค์ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างเหมาะสม

- 1) พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติ ระดับภาค และระดับท้องถิ่น และมีการประสานวัตถุประสงค์ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างเหมาะสม
- 2) พื้นที่ชายฝั่งทะเลซึ่งสงวนไว้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรจะได้รับการควบคุมโดยแผนผังกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน (Zoning Plans) ซึ่งคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์ตามธรรมชาติ และสภาพเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่นั้นประกอบกัน
- 3) ในกรณีที่มีความต้องการเตรียมพื้นที่ที่จะต้องมีการควบคุม เพื่อให้มั่นใจได้ว่าผลกระทบจากการเตรียมพื้นที่นั้น ๆ ต่อระบบนิเวศชายฝั่งทะเลจะเกิดขึ้นน้อยที่สุด
- 4) การพัฒนาที่อยู่อาศัยควรมีรูปแบบที่กระชับตัว เพื่อให้เหลือทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ถูกรบกวนจากการพัฒนาให้มากที่สุด มาตรฐาน ขนาด และประเภทของโครงสร้างพื้นฐานควรเป็นไปอย่างเหมาะสม การสร้างโครงสร้างต่าง ๆ ควรจะถอยร่นจากบริเวณชายหาดเข้าไปเป็นระยะมากพอสมควร และมีงบประมาณเพื่อกำจัดสิ่งปฏิกูล
- 5) เพื่อหลีกเลี่ยงการพึ่งพาอาศัยการท่องเที่ยวเพียงภาคเดียว ควรส่งเสริมกิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากการท่องเที่ยวด้วย แต่กิจกรรมเหล่านี้ไม่ควรขัดแย้งกับการท่องเที่ยว หรือทำให้ทรัพยากรที่มีประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง

2. ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อม (Man-made Environment)

ความพอใจของนักท่องเที่ยวในการที่จะเลือกแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้น มิได้ขึ้นอยู่กับความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เหล่านั้นอีกด้วย ที่จะช่วยตัดสินใจให้นักท่องเที่ยวมาพัก หรือใช้บริการและขณะเดียวกันบรรดาโครงสร้างพื้นฐานเหล่านั้นกลับมีอิทธิพลหรือผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเหล่านั้นอีกด้วยเช่นกัน ซึ่งผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานที่จะส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้น Alister Mathieson and Geoffrey Wall (1989:116) กล่าวว่าจะพิจารณาได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้

- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักแรมในเขตเมือง

- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการพัฒนาบ้านพักอาศัย (Second Home) ในสภาพแวดล้อมแบบชนบท

1) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว
เมื่อแหล่งท่องเที่ยวเริ่มได้รับความนิยม มีการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวในบริเวณนั้นมาก
ขึ้น Alister Mathieson and Geoffrey Wall (1989:116) ให้ความเห็นว่า อาจเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมาได้ดังนี้

(1) Architectural Pollution เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยว
นั้น ๆ ให้มีแหล่งบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรมต่าง ๆ ที่ใหญ่โตโดดเด่นแตกต่างกัน รวมทั้งเกิดปัญหาที่
บรรดาสาธารณูปโภคต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกัน เพราะเกิดทัศนอุจาด (Visual Pollution) ความไม่จ
งามสอดคล้องกันทางสถาปัตยกรรม

(2) Ribbon Development and Sprawl การพัฒนาและขยายตัวในลักษณะเป็นเส้น
(Ribbon Development and Sprawl การพัฒนาและขยายตัวในลักษณะเป็นเส้น (Ribbon) เกิดจาก
ความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ให้มากที่สุด
เช่น ออริจินทะเล ก็จัดสร้างสถานที่ตากอากาศชายทะเลตลอดแนว การพัฒนาลักษณะดังกล่าว
เป็นการพัฒนาที่ด้อยคุณภาพและไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต

(3) Overloading of Infrastructure แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถบริการ
สาธารณูปโภค และสาธารณูปการแก่นักท่องเที่ยว และคนท้องถิ่นได้อย่างเพียงพอจะเกิดปัญหามล
ภาวะในสิ่งแวดล้อม และปัญหาสุขภาพของผู้อยู่อาศัย

(4) Segregation of Local Residents การแบ่งแยกของผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมซึ่งอยู่ใน
ท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว เพราะการเข้ามาใช้บริการในสถานบริการ หรือสาธารณูปการในเขตแหล่ง
ท่องเที่ยว มักจะใช้ค่าใช้จ่ายสูงกว่าปกติเพื่อนักท่องเที่ยว ซึ่งไม่เหมาะกับคนในท้องถิ่น คนท้องถิ่น
จึงเลือกสรรที่ใช้บริการที่สะดวก และประหยัดมาใช้จ่ายมากกว่า อีกทั้งสภาพทางกายภาพของเขต
ท่องเที่ยวกับกลุ่มที่อยู่อาศัยของคนในท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน จุดแบ่งแยกมักเป็น
จะเป็นโรงแรมขนาดใหญ่ซึ่งเป็นการแบ่งแยกกันทางเศรษฐกิจ ผลทางอ้อมที่ตามมาคือ จะเกิดการ
แบ่งแยกทางกายภาพด้วย

(5) Traffic Congestion การจราจรติดขัด มักเกิดขึ้นเมื่อมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก
เดินทางมาใช้บริการจากแหล่งท่องเที่ยวด้วยเส้นทางเดียวกัน

จากการศึกษาของ Schair (1978) ได้ศึกษาเรื่องนี้พบว่า ปัญหาการจราจรเกิดขึ้นใน
3 รูปแบบ คือ

- เกิดจาก Mode หรือยานพาหนะที่แตกต่างกัน จึงเกิดความสับสนในการสัญจรเช่น
มอเตอร์ไซด์ รถบรรทุกสินค้า รถส่วนตัวที่มีความเร็วแตกต่างกัน

- ปริมาณการจราจรที่สูงจนเกินไป โดยเฉพาะในบริเวณศูนย์กลาง (Core) ของแหล่งท่องเที่ยว
- ความขาดแคลนพื้นที่จอดรถ ซึ่งมักจะเป็นผลมาจากการขาดแคลนพื้นที่ว่างในแหล่งท่องเที่ยว เพราะทุกพื้นที่มักจะถูกใช้เพื่อ Maximum Utility จนบางครั้งถูกละเลยในเรื่องบริการที่ควรให้แก่ผู้ใช้บริการ

2) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักแรมในเขตเมือง

ในด้านของเมือง (Urban Area) นั้น หากมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองจะมีผลกระทบหลายด้านจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Change in Urban Area) ได้แก่ที่พักนักท่องเที่ยว เช่น บรรดาโรงแรมและที่พักต่าง ๆ จะเกิดขึ้นเป็นการพัฒนารูปแบบที่พักอาศัยแบบใหม่ นับเป็น Urban Renewal ได้แบบหนึ่ง แต่ในทางตรงกันข้ามที่พักเหล่านั้น ก็จัดได้ว่าเป็นเสมือนตัวรุกราน (Invader) ของเมืองได้ประเภทหนึ่งเช่นกัน เพราะจะมีการเพิ่มของจำนวนประชากรเมืองให้หนาแน่นขึ้น ขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัด เกิดมลภาวะทางเสียง อากาศ การขาดแคลนที่จอดรถ เป็นต้น

แต่ข้อดีที่น่าจะมีคือ เป็นแหล่งงานใหม่ในเมือง เกิดการจ้างงานสร้าง Multiplier Effect และเป็นการพัฒนาขยายเมือง (Urban Renewal) ของเมืองที่ดีไว้วิธีหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ตั้ง หรือสถานที่ของเมืองนั้น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ในกรณีที่โรงแรมมีการออกแบบที่ดีและมีที่ตั้งเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมก็จะทำให้เป็นส่วนที่ส่งเสริมส่วนของเมืองที่ต้องการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนา Second Home ในสภาพแวดล้อมแบบชนบท

(1) บริเวณที่จะเกิดแหล่งท่องเที่ยวขึ้นนั้น มักจะเกิดความขัดแย้งระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดินแห่งเดิมนั้นอยู่เสมอ Culligian (1980) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งในระหว่างการท่องเที่ยวกับการใช้ที่ดินประเภทชนบทดั้งเดิม ว่าจะเกิดขึ้นในลักษณะต่อไปนี้

(2) ความขัดแย้งในด้านการคมนาคมเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยวต้องการการเข้าถึงที่สะดวกสบาย เส้นทางดังกล่าวจะต้องตัดผ่านพื้นที่ชนบทดั้งเดิม ซึ่งมักทำการเกษตรจึงเป็นความขัดแย้งกัน

(3) ขัดแย้งกันในเชิงพฤติกรรม

* ท่องเที่ยว : สนุกสนาน ทำลายธรรมชาติมากกว่ารักษาสมดุลธรรมชาติ

* คนชนบท : รักษาธรรมชาติ ดูแลรักษา มากกว่าการทำลาย

(3) แก่งแย่งแรงงาน แรงงานในภาคชนบทมักจะเปลี่ยนแปลงไปสู่งานบริการการท่องเที่ยวมากกว่า เพราะผลตอบแทนสูงกว่า

(4) แกร่งแย่งที่ดิน เพราะผลประโยชน์ต่างกัน

- * ท้องเที่ยว : ต้องการที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย บ้านพัก สนามกีฬาและแหล่งพักผ่อน
- * คนชนบท : ต้องการที่ดินเพื่อการเพาะปลูก

เพราะฉะนั้นเป็นไปได้ยากที่จะควบคุมการใช้ที่ดินให้มีคุณค่าเหมาะสมไม่สูญเสียทรัพยากรธรรมชาติทั้งดงาม เพื่อที่จะทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะอย่างไรก็ตามความสูญเสียในด้านต่าง ๆ หรือความไม่ประสานประโยชน์จะเกิดขึ้นเสมอ

แนวความคิดในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ หรือมีการจับกลุ่มใหม่ของสิ่งแวดล้อม ทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีผลทำให้สิ่งแวดล้อมเดิมหรือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้รับความกระทบกระเทือน จนมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่งที่อาจจะมีผลร้ายต่อคุณภาพชีวิต และสภาพแวดล้อมนั้น ๆ

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment) เป็นกิจกรรมที่ถูกกำหนดขึ้น เพื่อค้นหา วิเคราะห์ และพยากรณ์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

แนวความคิดพื้นฐานที่นักสิ่งแวดล้อม เช่น Munn (1975) Rayston (1978) Holling (1978) Golden และคณะ (1978) ซึ่งอ้างในเกษม จันทรแก้ว (2528) ต่างมีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม คือ เป็นการศึกษาถึงปัญหาหลาย ๆ ปัญหาร่วมกัน โดยมุ่งเน้นการปกป้องสิ่งแวดล้อมใน 3 หลักการ ได้แก่

- การวางแผนการใช้ที่ดิน (Land Use Planning)
- การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการอนุรักษ์ (Resource Utilization and Conservation)
- การควบคุมมลภาวะ (Pollution Control)

การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เป็นการแสวงหาวิธีทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดขึ้นได้ และต้องให้ระบบสิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยผลได้ตลอดไปและยั่งยืน และกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมจะเป็นปัญหาแบบลูกโซ่ อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมและสามารถวัดได้ว่ามีขนาดรุนแรงมากน้อยเท่าไร ลักษณะเป็นบวกหรือลบ ดังนั้น การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการคาดคะเนถึงผลบวกและผลลบของโครงการที่เข้ามาสู่ระบบสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะหาแนวทางแก้ไขและจัดระบบสิ่งแวดล้อมในลักษณะรูปธรรม การประเมินผลกระทบดังกล่าวจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของนักบริหาร

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Assessment) ประพจน์ คล้าย สุบรรณ (2538:74 แปลจาก What is Environmental Impact Assessment ?) กล่าวว่า คำว่า "การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม" (Environmental Impact Assessment-EIA หรือ Environmental

Assessment-EA) ไม่มีคำจำกัดความหรือนิยามที่เป็นมาตรฐาน ประเทศสหราชอาณาจักรมักใช้คำว่า "Environmental Assessment" ซึ่งรับเอามาจากคำว่า "Environmental Impact Assessment" หรือ EIA ซึ่งใช้อยู่ในพระราชบัญญัตินโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาปี 1969 (The United States National Environmental Policy Act 1969) ซึ่งตามพระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดว่า จะต้องมีการตีพิมพ์โฆษณาการทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Statement) ซึ่งจะต้องอธิบายรายละเอียดผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact) อันอาจจะเกิดขึ้นจากโครงการที่เสนอมา ได้มีการให้ความหมายอย่างง่าย ๆ ของคำว่า "การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม" (EIA หรือ EA) โดยศูนย์วิจัยวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ (University of Manchester EIA Centre) ไว้ดังนี้ว่า "การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หมายถึง การประเมินผลกระทบอันจะเกิดจากโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การประเมินผลกระทบจะต้องทำโดยมีการปรึกษาหารือและเข้าร่วมกัน ซึ่งผลจากการประเมินดังกล่าวจะต้องนำมาใช้ประกอบการพิจารณาก่อนที่จะมีการตัดสินใจว่าโครงการที่เสนอมาจะให้ดำเนินการไปได้หรือไม่"

ผลกระทบ (Impacts) นั้น อาจเกิดขึ้นโดยตรงหรือโดยทางอ้อมก็ได้ ตัวอย่างเช่น การก่อสร้างเขื่อนหรือฝายกั้นน้ำซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรง อย่างไรก็ตามก็ยังสามารถทำให้เกิดการไหลเวียนของแม่น้ำลดลง ซึ่งจะทำให้ความเข้มข้นของก๊าซออกซิเจนในแม่น้ำลดลงตามไปด้วย เช่นกัน ซึ่งเป็นผลกระทบโดยทางอ้อมต่อการอยู่อาศัยของฝูงปลาในแม่น้ำสายนั้นด้วย

ข้อดีและข้อเสียของการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ประพจน์ คล้ายสุบรรณ (2538: 50-51 แปลจาก What is Environmental Impact Assessment ?) กล่าวว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีประสบการณ์มากที่สุดในเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากมีประสบการณ์อันยาวนานและได้เคยใช้การวิเคราะห์ที่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าในประเทศอื่น ๆ สำหรับประเทศภายในกลุ่มภาคเศรษฐกิจยุโรป (EEC) มีหลายประเทศที่ได้นำเอารูปแบบของการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ซึ่งในระบบแต่ละระบบก็มีข้อดีและข้อเสียในตัวของมันเองจึงเป็นไปได้ที่จะชี้ถึงข้อดีและข้อเสียหรือข้อวิจารณ์ในบางประเด็นของการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากตารางสรุปด้านล่างนี้

ข้อดี	ข้อเสีย
1. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นวิธีการที่มีรูปแบบเฉพาะเพื่อให้แน่ใจว่าได้มีการนำประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการพิจารณาอนุมัติโครงการด้วย	1. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมอาจจะมีผลเพียงส่วนน้อยต่อกระบวนการในการอนุมัติโครงการ
2. ถึงแม้ว่าการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะไม่ใช่วิธีการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม แต่ก็ทำให้เกิดผลที่ต้องการและผลที่อาจจะเป็นไปได้	2. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมอาจจะก่อให้เกิดประโยชน์เป็นส่วนน้อยต่อสิ่งแวดล้อมที่มองเห็นได้เท่านั้น
3. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สามารถที่จะช่วยในการกำหนดรูปแบบ ถ้าหากได้เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกใช้ใน	3. การวิเคราะห์อาจจะปฏิบัติไปด้วยคุณภาพทำให้ประสิทธิภาพ

ข้อดี	ข้อเสีย
<p>โครงการ นอกจากนี้ยังอาจจะช่วยบ่งชี้มาตรการที่เป็นไปได้ในการแก้ไข หรือการชดเชยค่าเสียหายหรือช่วยกำหนดทางเลือกที่เป็นไปได้และหนทางที่ดีกว่าในประเด็นสิ่งแวดล้อมซึ่งจะบรรลุดูจุดมุ่งหมายในที่สุด</p> <p>4.การจัดเก็บรวบรวมและการพิจารณาข้อมูลเรื่องสิ่งแวดล้อมสามารถจะช่วยอำนวยความสะดวกหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งได้แก่ ผู้ทำโครงการ, หน่วยงานของรัฐบาลและภาคเอกชนทั่วไป</p> <p>5.การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดความตระหนักถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยทั่ว ๆ ไป</p>	<p>4.กระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมอาจจะต้องมีค่าใช้จ่ายสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับโครงการเล็ก ๆ ซึ่งอาจจะไม่ต้องเก็บ และเสนอข้อมูลโดยละเอียดเกี่ยวกับผลกระทบสิ่งแวดล้อม</p> <p>5.การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมอาจจะก่อให้เกิดความล่าช้าในระหว่างขั้นตอนการดำเนินโครงการได้</p> <p>6.การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมอาจจะไม่คอยเปิดโอกาสให้สาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย</p>

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม นับว่าเป็นเครื่องมือที่มีส่วนสำคัญที่มีผลทำให้การพิจารณาให้ความเห็นชอบในโครงการที่จะมีผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นสิ่งที่ดีสำหรับปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่จะปฏิบัติไปในลักษณะที่เปิดเผยและเป็นประโยชน์ได้มากกว่า จึงเชื่อได้ว่า EIA หรือ EA) จะมีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการทำความเข้าใจขออนุญาตทำโครงการต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต

1. หลักเกณฑ์ในการวัดผลกระทบสิ่งแวดล้อม

Munn (1975) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการวัดผลกระทบสิ่งแวดล้อมไว้ทั้งหมด 4 ประการคือ

- 1) การเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน
- 2) การเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยในอดีต
- 3) การเปรียบเทียบกับพื้นที่ข้างเคียง
- 4) การประยุกต์ขบวนการจำลอง

2. ลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการวัดผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลที่ใช้ในการวัดผลกระทบสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

- 1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) เป็นข้อมูลจากการวัด กลิ่น สี ความสวยงาม ความพอใจ ฯลฯ ซึ่งเป็นการยากต่อการตัดสินใจ
- 2) ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) ผลการวัดแสดงด้วยตัวเลขจำนวนมากขึ้น ซึ่งเป็นการง่ายต่อการตัดสินใจ

ในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพนั้น มีความยุ่งยากกว่าการประเมินผลด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ เพราะต้องแปรข้อมูลคุณภาพให้ออกมาเป็นปริมาณ

3. องค์ประกอบของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ในการกำหนดว่าจะต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมอะไรบ้าง ในการประเมินผลกระทบของโครงการหนึ่ง ๆ จะต้องพิจารณาให้รอบคอบ เพื่อให้ครอบคลุมสิ่งแวดล้อมทุกประเภท ทั้งนี้เพราะการละเลยองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมอันใดอันหนึ่ง อาจจะทำให้การศึกษาทั้งหมดไม่สมบูรณ์และขาดสาระสำคัญบางประการไป องค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมปัจจุบันที่สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติยอมรับเป็นแนวทางก็คือ การจัดหมวดหมู่และชนิดของสิ่งแวดล้อมของ U.S.Corps of Engineer ได้แก่

- 1) ทรัพยากรทางกายภาพ (Physical Resources)
- 2) ทรัพยากรทางชีวภาพ/นิเวศวิทยา (Ecological Resources)
- 3) คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (Human Use Values)
- 4) คุณค่าคุณภาพชีวิต (Quality of life Values)

รายละเอียดของสิ่งแวดล้อมที่ต้องศึกษามีดังนี้

1. ทรัพยากรทางกายภาพ

- 1) น้ำ
 - อุทกวิทยาน้ำผิวดิน, น้ำใต้ดิน
 - คุณภาพน้ำผิวดิน น้ำใต้ดิน
- 2) อากาศ
 - อุตุนิยมวิทยา (ภูมิอากาศ)
 - คุณภาพ (ควัน, กลิ่น)
- 3) ดิน
 - การตกตะกอน
 - ความอุดมสมบูรณ์
 - ธรณีวิทยา
 - ทรัพยากรแร่

2. ทรัพยากรทางชีวภาพ/นิเวศวิทยา

- 1) สิ่งมีชีวิตในน้ำ
 - การประมง
 - ชีววิทยาในน้ำ
- 2) สิ่งมีชีวิตบนบก
 - ป่าไม้พืชคลุมดิน
 - สัตว์ป่า
- 3) สิ่งมีชีวิตหายากหรือสูญพันธุ์

3. คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์

- 1) น้ำใช้

- 2) การขนส่ง - ทางหลวง/ทางรถไฟ/การเดินทางเรือ
- 3) เกษตรกรรม - การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
 - การชลประทาน
 - การปลูกป่า
- 4) ไฟฟ้า
- 5) สันทนาการ
- 6) เหมืองแร่
- 7) อุตสาหกรรม - อุตสาหกรรมแปรรูป
 - อุตสาหกรรมการเกษตร
 - กรรมวิธีการถลุงแร่
- 8) การใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ
- 9) การควบคุมน้ำท่วม/การระบายน้ำ

4. คุณค่าคุณภาพชีวิต

- 1) สังคมเศรษฐกิจ - นิเวศน์วิทยาของมนุษย์
 - การตั้งถิ่นฐาน
 - สาธารณสุข
 - ความปลอดภัย
 - โครงสร้างทางสังคม
 - โครงสร้างทางเศรษฐกิจ
- 2) วัฒนธรรม - ประวัติศาสตร์
 - โบราณคดี

3) สุขทรียภาพ

4. เทคนิคการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันเทคนิคและวิธีการศึกษาในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ได้มีการจัดรูปแบบในการศึกษา ทั้งทางด้านการศึกษาการคาดการณ์และประเมินผลไว้หลายวิธี เทคนิคแต่ละวิธีมีความเหมาะสมกับโครงการในแต่ละประเภท ซึ่งในการเลือกใช้นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบอื่น ๆ เช่น การตัดสินใจและประสบการณ์ของผู้ใช้ รวมทั้งข้อจำกัด อาทิ ทักษะและเวลา สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดที่จะทำให้ผู้ใช้สามารถตัดสินใจเลือกใช่วิธีที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับโครงการต่อไป

เทคนิคการประเมินผลกระทบมีวิธีที่สำคัญ ๆ 5 วิธีด้วยกัน คือ

1) เช็ครายการ (Check Lists)

เป็นรายการของปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม หรือตัวชี้วัดถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อม ที่ได้มีการวิเคราะห์หรือพิจารณาไว้แล้ว จากนั้นจึงนำรายการมาตรวจสอบผลกระทบของโครงการที่ อาจเป็นไปได้ โดยรายการนั้นสามารถจำแนกถึงผลกระทบของธรรมชาติอันเกิดจากกิจกรรมของการ พัฒนา และสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ศึกษาได้ การ Check List สามารถทำได้ 4 ลำดับชั้น (กนกพร สว่างแจ้ง 2538:5-11 และ ณรงค์ ณ เชียงใหม่ 2534:25) คือ

(1) Simple Check List เป็นลักษณะของการเช็ครายการของตัวแปร หรือปัจจัยทาง สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบอันเกิดจากโครงการ แต่การทำ Check List ในลักษณะนี้ไม่ได้มีการแสดง ถึงวิธีการในการวัด และแปลความเอาไว้

(2) Descriptive Check List เป็นการรวมถึงลักษณะของการจำแนกแนวทางและวิธี การวัดตัวแปรทางด้านสิ่งแวดล้อม ว่ามีลักษณะอย่างไร

(3) Scaling Check List มีลักษณะคล้ายกับ Descriptive Check List แต่รวมกับ ข้อมูล หลักเกณฑ์ ว่าควรจะนำข้อมูลตัวแปรมาใช้อย่างไรในการประเมินผล

(4) Scaling-Weighting Check List จะมีลักษณะคล้ายกับ Scaling Check List แต่ รวมกับข้อมูลการกำหนดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ในการประเมินตัวแปรแต่ละตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ เกี่ยวเนื่องกัน

การจำแนกผลกระทบเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม การเช็ครายการทุกชนิดสามารถที่จะทำได้ แต่การเช็ครายการในแบบที่ 1 และ 2 เป็นการเช็ครายการที่เพียงแต่ชี้ถึงศักยภาพของผลกระทบที่จะเกิด มิได้แสดงถึงขนาดหรือความสัมพันธ์ของผลกระทบนั้น ๆ ซึ่งต่างจากการเช็ครายการในแบบที่ 3 และ 4 โดยสามารถเป็นเครื่องมือที่สำคัญให้กับผู้ บริหารสามารถตัดสินใจได้ ทั้งนี้เนื่องจากมีเกณฑ์การศึกษาที่แน่นอนและผ่านการตัดสินใจจากส่วน ของผู้เชี่ยวชาญ

2) แบบประเมินค่าสิ่งแวดล้อม (Environmental Evaluation System [EES])

เป็นระบบที่พัฒนาขึ้นโดย Battle Columbus Laboratores ของสหรัฐ อเมริกา เพื่อใช้กับโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ ระบบนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของ Scaling-Weighting Check List โดยจะให้รายละเอียดของตัวแปรสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ของขนาด ผลกระทบที่สำคัญ กำหนดให้ตัวแปรมีจำนวน 51 ตัวแปร ซึ่งจากตัวแปรทั้งหมดจะมีความสำคัญไม่ เท่าเทียมกัน ดังนั้นจะมีการให้ค่าคะแนนเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างกันของตัวแปรทั้งหมด โดยคณะผู้เชี่ยวชาญด้วยเทคนิคที่เรียกว่า Delphi Technique ซึ่งจะแบ่งคะแนนเต็ม 1000 คะแนน ให้แก่ตัวแปรทั้ง 51 ตัว

จากนั้นทำการประเมินผลกระทบจากการที่ "มี" หรือ "ไม่มี" โครงการ ระบบการ ประเมินสิ่งแวดล้อมนี้ มีข้อดีที่มีทิศทางในการวิเคราะห์ประเมินผลที่มีแนวทางแน่นอน และยังเป็น

การประเมินผลจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาอีกด้วย ในส่วนข้อเสียคือผลสรุปในตัวแปรทุกตัวได้ละเอียดข้อมูลในส่วนผลกระทบด้านเศรษฐศาสตร์

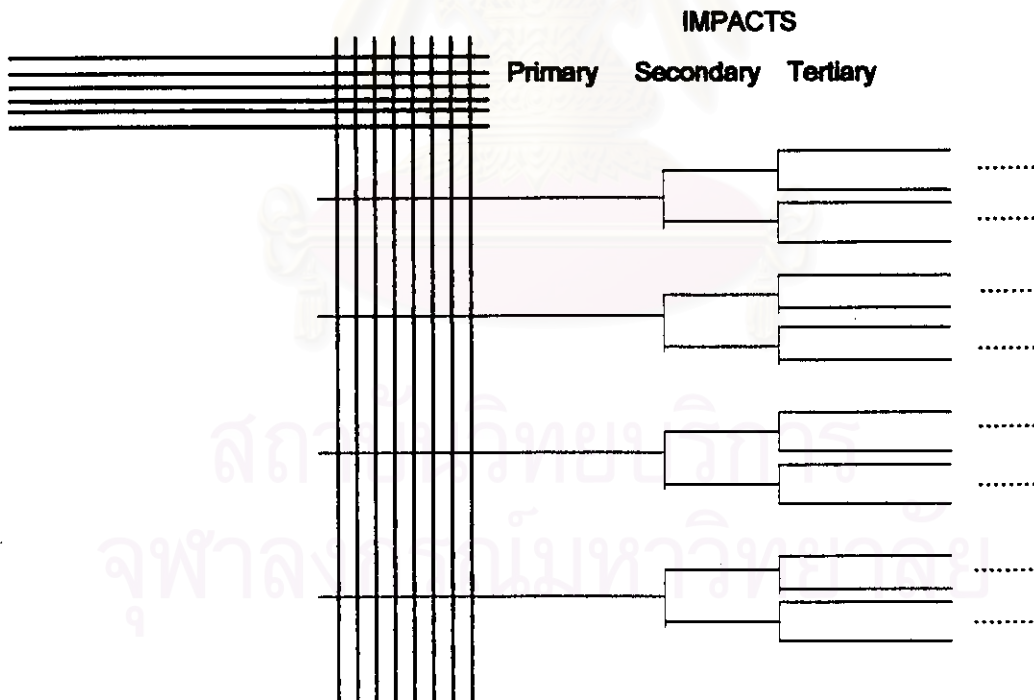
3) เมตริกซ์ (Matrix)

วิธีการนี้โดยทั่วไปจะพิจารณากิจกรรมของโครงการร่วมกับผลกระทบที่เป็นไปได้ของสิ่งแวดล้อม โดยนำมาสัมพันธ์ในลักษณะของ Matrix ด้วยการแจกแจงความสัมพันธ์ของสาเหตุและผลกระทบ ในแนวนอนจะเป็นส่วนของกิจกรรมอันเกิดจากโครงการ ส่วนแนวตั้งจะเป็นการแสดงถึงคุณลักษณะของสิ่งแวดล้อม

4) การวิเคราะห์แบบสายใยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ (Networks)

เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ที่เสนอขึ้นโดย Sorensen โดยใช้ Matrix ในการแสดงความสัมพันธ์ของ "สาเหตุ-เงื่อนไข-ผลกระทบ" ของโครงการ Networks จะมีรูปแบบคล้ายกับต้นไม้ที่ถูกใช้แสดงความสัมพันธ์และบันทึกผลกระทบที่เกิดขึ้นติดตามต่อ ๆ กันมาเป็นลำดับ ดังแผนภูมิที่ 4 ระบบ Networks เป็นระบบที่ประยุกต์ใช้ได้ยาก แต่สามารถแสดงให้เห็นถึงผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมถึงผลกระทบในระยะสั้นและยาวได้

PROJECT ACTIVITIES

ที่มา : J. Sorensen Quoted in Concepts of Environmental Impact Analysis Handbook by Rau, John G. and Wooten, David C.(eds.)

แผนภูมิที่ 2.3 กรอบแนวความคิดในการวิเคราะห์ระบบสายใยเชื่อมโยงความสัมพันธ์

5) แผนภาพเชิงซ้อน (Overlay Mapping)

วิธีการนี้ใช้หลักการซ้อนทับของแผนที่ที่ทำงานแผ่นใส โดยแต่ละปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมจะมีการเตรียมลงบนแผนที่ แผ่นใส แล้วนำมาซ้อนกัน วิธีการนี้มีประโยชน์อย่างมากสำหรับการเลือกที่ตั้งโครงการ เพื่อแจกแจงผลกระทบต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็นต้องมีการกำหนดสถานที่โดยเฉพาะเจาะจงมากเกินไป

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (เอกสารประกอบการสัมมนา พัฒนาการท่องเที่ยวไทย ในทิศทางที่ยั่งยืน ครั้งที่ 2(2539) วิสัยทัศน์ท่องเที่ยวไทย สู่ก้าวใหม่ ปี 2001 1 เมษายน 2539 หน้า 58, 60-61) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจโดยการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่คู่สังคมมนุษย์ และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ฉะนั้น แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงไม่ใช่เป็นเพียงการท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มุ่งเสนอขายสินค้า หรือบริการทางการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเดียว หากยังมุ่งประสานผลประโยชน์ทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอีกด้วย จึงนับได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้การท่องเที่ยวพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว สามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศ และสร้างความพอใจให้แก่ประชาชนเจ้าของท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็รักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางการท่องเที่ยวให้คงอยู่คู่สังคมมนุษย์นานเท่าที่จะนานได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กล่าวต่อไปอีกว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหมายถึงการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความสำคัญทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมุ่งควบคุมคุณภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการให้บริการนักท่องเที่ยว นับว่าเป็นทางออกที่ดีที่จะก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างกระแสการพัฒนาและกระแสการอนุรักษ์ทางการท่องเที่ยวจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมให้มากขึ้น แต่ความสำเร็จของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายรัฐบาล เอกชน และนักท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายทั้งในปัจจุบันและอนาคต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

เอกสารงานวิจัยภายในประเทศ

ปริษา อุปโยธิน และ สุรียา วีรวงศ์ (2521) ได้ทำการศึกษาในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และการสังเกตการณ์ในพื้นที่ 4 แบ่งตามประเภทของกิจกรรมท่องเที่ยว คือ สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และแหล่งแสดงนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาโดยรวมพบว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านสังคมนั้นการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ในท้องถิ่น หากแต่รายได้ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำและเป็นแรงงานที่มีระดับความรู้ความชำนาญต่ำเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนงานที่มีฝีมือและรายได้สูงส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นที่มาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนการเจริญเติบโตของชุมชนรอบแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัดในรูปของการค้าและการบริการ อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ ที่ดินที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการเกษตรเปลี่ยนไปสู่พาณิชย์กรรมอันนำไปสู่การกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรมสูงขึ้นได้ในอนาคต ตลอดจนการนำไปสู่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการ และการบุกรุกที่ดินในเขตป่าสงวนในที่สุด ส่วนทางด้านวัฒนธรรม ค่านิยมในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ยึดมั่นในความผูกพันที่มีต่อครอบครัวและระเบียบวินัยทางสังคมมาเห็นความสำคัญของเงินตรามากกว่า อีกทั้งมีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ การแต่งกาย ภาษาพูด หรือพฤติกรรมจากคนต่างถิ่น สำหรับปัญหาสังคมอันสืบเนื่องมาจากกิจกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโสเภณีหรืออาชญากรรม พบว่าไม่ได้มีต้นเหตุโดยตรงมาจากการท่องเที่ยว หากแต่การท่องเที่ยวอาจเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้คงอยู่ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็มิใช่อยู่ที่การหยุดสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยว ความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่ายในการช่วยกันขจัดปัญหาเป็นสิ่งที่จำเป็น

ธรรมรงค์ อุทัยรังษี (2529) ทำวิจัยเรื่อง ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดิน ในบริเวณเกาะสมุย สุราษฎร์ธานี พบว่าการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวมีส่วนก่อให้เกิดรูปแบบการใช้ที่ดินแบบใหม่ขึ้นมาอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ความเจริญด้านต่าง ๆ ดำเนินไปนั้น ที่ดินในบริเวณพื้นที่หลายแห่งบนเกาะสมุยถูกจับจองเพื่อใช้ในกิจการต่าง ๆ นับตั้งแต่โรงแรม บังกะโล อาคารพาณิชย์แหล่งท่องเที่ยว ท่าเรือ สนามบิน โรงพยาบาล ธนาคาร และสถานีตำรวจ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานประเภทอื่น ๆ นอกจากพื้นที่บริเวณชายหาดแล้ว ที่ดินในบริเวณที่สูงในเกาะสมุยก็ถูกนำไปใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวด้วย

จากการที่เกาะสมุยมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไปสู่การใช้ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมและบริการต่าง ๆ ผลที่ตามมาคือ ที่ดินมีราคาสูงขึ้น เจ้าของที่ดินหรือเกษตรกรชาวเกาะสมุยหาประโยชน์จากการขายที่ดิน พร้อมทั้งนำไปสู่การกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไรซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตทั้งภาคเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต ตลอดจนนำไปสู่ปัญหาการสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินและการย้ายถิ่นในที่สุด

ในปัจจุบันปัญหาความขัดแย้งในด้านการใช้ที่ดินระหว่างภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกันยังไม่ปรากฏเด่นชัด แต่ในทางกลับกันกิจกรรมท่องเที่ยวสามารถช่วยลดปัญหาด้านการใช้ที่ดินไม่ได้ประโยชน์เต็มที่ในเกาะสมุย โดยมีการตัดแปลงพื้นที่เกษตรกรรมที่ให้ผลตอบแทนต่ำและพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ในด้านกิจกรรมท่องเที่ยว

ส่วนในด้านการกระจายประชากรและการย้ายถิ่น ภายหลังจากที่กิจกรรมท่องเที่ยวเข้าไปมีบทบาทภายในเกาะสมุยแล้ว ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณท่องเที่ยวต่าง ๆ บนเกาะแห่งนี้มีการรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มก้อนมากกว่าเดิม ขณะที่หลายท้องที่มีจำนวนประชากรลดลง ซึ่งลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพการตั้งถิ่นฐาน การใช้ที่ดิน และการเคลื่อนย้ายของประชากรบนพื้นที่ที่เทียบเปรียบไปสู่พื้นที่ที่ได้เปรียบ ทั้งนี้เป็นไปตามศักยภาพของพื้นที่และระดับการพัฒนาในพื้นที่ โดยเฉพาะย่านที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจสูง การคมนาคมขนส่งสะดวกและย่านที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนการย้ายถิ่นออกไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดต่าง ๆ บนแผ่นดินใหญ่ด้วย

จากการสำรวจทัศนคติต่อการท่องเที่ยว พบว่า ชาวเกาะสมุยส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวและต้องการให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในเกาะสมุยให้มากยิ่งขึ้น การท่องเที่ยวช่วยสร้างงาน สร้างอาชีพ เพิ่มพูนรายได้ ทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นและเป็นปัจจัยที่นำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ แต่ในทางกลับกันชาวเกาะสมุยยอมรับว่าการท่องเที่ยวเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต และก่อให้เกิดปัญหาการสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินและการย้ายถิ่น

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้คือ ควรมีการทำแผนหลักกำหนดย่านการใช้ที่ดินในเกาะสมุย การเพิ่มงบประมาณในการพัฒนาเกาะสมุย การยกฐานะของสุขาภิบาลเกาะสมุยให้เป็นเทศบาลตำบล การบรรจุนโยบายและโครงการพัฒนาของเกาะสมุยไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี การส่งเสริมการประกอบอาชีพของชาวเกาะและการออกกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ที่ดินบังคับใช้ในเกาะสมุยด้วย

ประภาวดี เผ่าทองจีน (2538) จากการศึกษาเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการใช้ที่ดินจังหวัดเพชรบุรี พบว่า การท่องเที่ยวในจังหวัดเพชรบุรีก่อให้เกิดการขยายตัวของการใช้ที่ดินใน 2 ลักษณะ คือ การขยายตัวของสถานที่พักผ่อนประเภทโรงแรมและรีสอร์ทต่าง ๆ และการขยายตัวของอสังหาริมทรัพย์ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นจุดขาย ซึ่งอยู่ในรูปคอนโดมิเนียม สนามกอล์ฟ และที่ดินจัดสรร การขยายตัวการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ตามการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชายฝั่งทะเล กลุ่มชุมชนเมือง กลุ่มแก่งกระเจาน และกลุ่มฝั่งตะวันตกของชะอำ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจำแนกได้เป็น 4 สาขาหลักคือ สาขากายภาพ ได้แก่ ด้านภูมิทัศน์ฐานและทรัพยากรน้ำ สาขานเวศวิทยา ได้แก่ ด้านป่าไม้และป่าชายเลน สาขาคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ ได้แก่ ด้านการใช้ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐาน และสาขาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจและสังคม สุขทริยภาพและการพักผ่อนหย่อนใจ

พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบสูงสุด คือ พื้นที่ชายฝั่งทะเล โดยมีผลกระทบอยู่ในขั้นรุนแรงมากในสาขาคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ด้านการใช้ที่ดินและโครงสร้างพื้นฐาน สาขาคุณค่าต่อคุณภาพชีวิตในด้านสุนทรียภาพ และสาขากายภาพด้านภูมิวัฒนธรรม พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบรองลงมาคือ พื้นที่ชายฝั่งตะวันตกของชะอำ โดยมีผลกระทบรุนแรงมากในสาขาคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ด้านการใช้ที่ดิน และสาขาคุณค่าต่อคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจและสังคม สำหรับพื้นที่แก่งกระจานนั้น ผลกระทบขั้นรุนแรงมากเพียงในสาขาคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ด้านการใช้ที่ดิน ส่วนพื้นที่ชุมชนเมืองไม่มีผลกระทบที่รุนแรงมากแต่อย่างใด สำหรับการแก้ไขและความคุ้มครองผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการใช้ที่ดินจังหวัดเพชรบุรี จึงเสนอแนะให้มีการกำหนดเขตการใช้ที่ดิน โดยแบ่งเป็นเขตพัฒนา เขตควบคุมการพัฒนา เขตอนุรักษ์และเขตสงวน กำหนดมาตรการทางภาษีเพื่อควบคุมการใช้ที่ดิน ตลอดจนเร่งดำเนินการจัดทำผังเมืองรวมและกำหนดบทบาทของชุมชน สำหรับด้านโครงสร้างพื้นฐานเสนอให้มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและหาแหล่งน้ำดิบเพิ่มเติม ส่วนด้านเศรษฐกิจและสังคม เสนอให้ใช้มาตรการทางภาษีควบคุมการกว้านซื้อที่ดิน และสนับสนุนอาชีพเกษตรกรรม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย วิสูตร วิเศษจินดา และอรวรรณ สุขเกษม (1995) ทำการศึกษาเรื่อง Socio-economic Impact of the Development of Tourism in Cha-Am and Hua-Hin ได้แบ่งพื้นที่ศึกษาออกเป็น 3 บริเวณ คือบริเวณที่ได้รับการพัฒนาการท่องเที่ยวและได้รับผลกระทบโดยตรง บริเวณที่เป็นชุมชนโดยรอบของบริเวณแรกซึ่งเป็นบริเวณที่รองรับการขยายตัวของบริเวณแรก และบริเวณที่อาจไม่ได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยวจากเขตแรกและเขตที่สองในอนาคตอันใกล้ ปัญหาและผลกระทบการท่องเที่ยวต่อกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทัศนคติของประชาชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมีค่อนข้างน้อย ความรู้สึกของประชาชนในท้องถิ่นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นไม่รุนแรง ปัญหาที่ประชาชนคิดว่าควรแก้ไขคือเรื่องมลพิษทางน้ำและปัญหาเรื่องน้ำ ผลกระทบทางด้านบวกที่เกิดขึ้นสรุปจากแบบสอบถามได้แก่ หมู่บ้านได้รับการพัฒนามากขึ้น มีการคมนาคมขนส่งและสาธารณูปโภคสาธารณูปการที่ดีขึ้น มีครัวเรือนมากขึ้น และมีรถยนต์และพาหนะมากขึ้น ประชาชนมีมาตรฐานชีวิตที่สูงขึ้น มีสวัสดิการสังคมที่ดีขึ้น มีการศึกษาสูงขึ้น มีบริการสาธารณสุขที่ดีขึ้น มีชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้น ส่วนผลกระทบทางด้านลบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวคือ การเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมน้อย อาจจะสืบเนื่องมาจากการสื่อสารระหว่างประชาชนเองน้อยลง และร่วมมือกันน้อยลง พฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรมเสื่อมลง มีโสเภณีมากขึ้น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินน้อยลง สังคมเสื่อมทรามลงนำไปสู่ครอบครัวแตกแยก ประชาชนไม่ได้รับการสนับสนุนให้การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเนื่องจากแรงดึงของความต้องการแรงงานสู่ภาคบริการ จำนวนผู้มีที่ดินทำกินน้อยลง มีนักลงทุนซื้อที่ดินจากเกษตรกร เนื่องจากเกษตรกรมีที่ดินมากจึงขายที่ดินให้นักลงทุน

เอกสารงานวิจัยต่างประเทศ

Noronba (1979) ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในเกาะบาหลีประเทศอินโดนีเซีย โดยวิธีการรวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ พอสรุปได้ว่า นอกจากในด้านการสร้างงานสร้างอาชีพแล้ว ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบการกระจายของประชาชนและ

การใช้ที่ดิน ไม่ว่าจะการเพิ่มจำนวนของประชากร การกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร การขึ้นราคาที่ดิน หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากภาคเกษตรกรรมไปสู่การค้าและบริการ กล่าวคือ ในช่วงปี 1971-1981 เกาะบาติมีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นถึงร้อยละ 2.50 ต่อปี และส่วนใหญ่ จะปรากฏในย่านการท่องเที่ยวแหล่งต่าง ๆ ทั้งที่บาตุง (Badung) เกียนยาร์ (Glanyar) และกลุงกุง (Klungkung) ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานของบาติ โดยเฉพาะที่บาตุงนั้นพบว่าในปี 1973 คน มีงานทำเพียง 40,380 คน หรือมีเพียงร้อยละ 31 ของแรงงานทั้งหมด ส่วนที่เหลือซึ่งมีถึงร้อยละ 69 นั้น ต้องตกเป็นคนว่างงาน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาทำงานในเกาะบาติ ของคนต่างถิ่น ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลอินโดนีเซียถึงกับออกกฎหมายห้ามมิให้คนต่างถิ่นเข้ามาทำงาน หรืออยู่อาศัย และแทบจะไม่ได้รับผลในทางปฏิบัติ ส่วนในเรื่องราคาที่ดินนั้น พบความเคลื่อนไหว ดังกล่าวตั้งแต่ปี 1968 ซึ่งเป็นที่ปีแรกเริ่มมีการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว กล่าวคือในช่วงปี 1969-1970 ราคาที่ดินในซามูร์ซึ่งเป็นชุมชนเมืองแห่งหนึ่งในเกาะบาติมีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 79-114 และอีกแห่งหนึ่งคือคูตาร์ พบว่ามีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 43-100 แต่ในทางตรงกันข้าม ราคาที่ดิน สวนหรือไร่นามีราคาเพิ่มสูงขึ้นเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การซื้อขายที่ดินในบาติ ส่วนใหญ่ขายให้แก่คนต่างถิ่นโดยเฉพาะชาวอินโดนีเซียที่มาจากกรุงจาร์กาตา

จะเห็นได้ว่า แม้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางสังคมที่มีมาช้านานและได้รับการ พัฒนาให้เป็นอุตสาหกรรมบริการแขนงหนึ่งที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวางดังได้กล่าว มาแล้วข้างต้น แต่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ผ่านมามีแนวโน้มไปในด้าน ผลกระทบที่มีต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ ส่วนผลกระทบที่มีต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินโดยตรงนั้นมักจะถูกกลบเกลื่อน ฉะนั้นจึงควรให้ความสนใจเพิ่มขึ้น เพราะผลกระทบดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องในระยะยาวในทุก ๆ ด้าน ทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

H. Robinson (1976) ได้กล่าวถึงตัวอย่างโครงการการกำหนดเขตการใช้ที่ดินในแผน การท่องเที่ยวของภูมิภาค Languedoc-Roussillon และการวางแผนการใช้ที่ดินของ La Grande Motte ในหนังสือ Aspect Geography : Geography of Tourism ว่า Languedoc-Roussillon เป็น ภูมิภาคชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนของฝรั่งเศสเป็นแนวแคบมีความยาว 193 กม. ทอดยาวตั้งแต่ Aigues-Mortes ไปจนถึงชายแดนติดประเทศสเปน ลักษณะพื้นที่ประกอบด้วยสันทราย แอ่งน้ำหนอง บึงต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจากลักษณะเดิมของลักษณะภูมิประเทศมิได้มีลักษณะดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว มากนัก แต่ได้รับการเอาใจใส่พัฒนาเป็นอย่างดีโดยรัฐบาลฝรั่งเศส เนื่องจากภูมิภาคมีแหล่งน้ำมาก ก็หาทางน้ำจึงได้รับความนิยมมากในบริเวณนี้ ภาคเอกชนได้เข้ามาลงทุนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับกีฬา ทางน้ำมาก จนมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งนันทนาการกีฬาทางน้ำ จนกระทั่ง 1961 รัฐบาลฝรั่งเศสได้เริ่มที่จะพัฒนาภูมิภาคแถบนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล การกว้านซื้อที่ดินถึง กำไรเพื่อรอกการพัฒนาจากภาครัฐมากขึ้น การพัฒนาของภูมิภาคนี้จึงมีผู้ทางที่ไม่ประสานประโยชน์ ซึ่งกันและกัน รัฐบาลฝรั่งเศสในปี 1964 ได้ตั้งคณะทำงานที่เรียกว่า Mission Interministrielle pour l'Aménagement Touriatique du Littoral Languedoc-Roussillon จัดบซื้อที่ดินในเริ่มแรกจำนวน

74,000 เอเคอร์ เพื่อจุดประสงค์ในการป้องกันการเก็งกำไรราคาที่ดิน รัฐบาลได้ดำเนินการจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่ดังกล่าวโดยการสร้างสาธารณูปโภคสาธารณูปการขั้นพื้นฐาน และโครงการอื่นจนสำเร็จสมบูรณ์ได้แก่ การทำแหล่งน้ำหนองบึงต่าง ๆ ให้สะอาด ทำเรือ ทางหลวง สนามบิน ตลอดจนการวางท่อร้อยสายไฟฟ้าและน้ำประปาไว้เป็นที่เรียบร้อย หลังจากนั้นคณะทำงานชุดดังกล่าวมีอำนาจเต็มในการขายที่ดินที่ได้รับการพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ ให้แก่เอกชน ในราคารวมค่าพัฒนาสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่าง ๆ แล้ว รัฐบาลดำเนินกิจการโดยมิได้แสวงหาประโยชน์ ในขณะที่ภาคเอกชนซื้อที่ดินในราคาที่เหมาะสมพร้อมสาธารณูปโภคครบครัน ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวในของภูมิภาค Languedoc-Roussillon จึงมีการวางแผนทางด้านกายภาพและสอดคล้องประสานอย่างดีในความร่วมมือทางด้านการเงินระหว่างภาครัฐและเอกชน รัฐบาลได้กำหนดให้การพัฒนาระงุกตัวอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว 8 บริเวณด้วยกัน และควบคุมพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ทั้ง 8 ไม่ให้มีการพัฒนาทั้งนี้เพื่อ (1) ป้องกันการพัฒนาแบบ Ribbon Development (2) อนุรักษ์ชายฝั่ง (3) ประหยัดค่าจัดสร้างระบบสาธารณูปโภค และ (4) กระจายรายได้จากการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ทั่วถึงทั้งภูมิภาค พื้นที่ท่องเที่ยวหลักสามารถรองรับรีสอร์ทที่จะเพิ่มขึ้นได้ บริเวณละ 50,000 เตียง เมื่อรวมห้องพักที่มีอยู่เดิมในภูมิภาคจะมีห้องพักรวมกันถึง 450,000 เตียง

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ตั้งจุดให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในภูมิภาคดังกล่าวมีการพัฒนาระบบโครงข่ายถนนจนเสร็จสมบูรณ์ใน 1970 La Grande Motte รีสอร์ทขนาด 50,000 เตียง เป็นตัวอย่างที่ดีของการวางแผนการใช้ที่ดิน บริเวณ La Grande Motte เป็นศูนย์กลางของพื้นที่ท่องเที่ยวในบริเวณตะวันออกเฉียงใต้ของภูมิภาคนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการจราจรและความแออัดของการพัฒนาในพื้นที่ติดกับชายหาด ถนนหลักได้ถูกสร้างโดยห่างจากชายหาดเข้าไปประมาณ 200 เมตร การเข้าสู่ชายหาดอาศัยระบบถนนสายรองที่ตั้งฉากกับถนนสายหลัก ระบบถนนเช่นนี้ช่วยดึงเอาการจราจรออกไปจากแหล่งท่องเที่ยวชายหาด โดยไม่ได้ทำให้ความสะดวกในการเข้าถึงลดลง ขณะเดียวกันพื้นที่ภายใน La Grande Motte เองประกอบด้วยระบบทางเท้าที่ทั่วถึง ทำให้ทุกส่วนของรีสอร์ทสามารถเดินทะลุชายหาดได้โดยใช้ระยะเวลาสั้น ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย